
Tereziánská iniciativa

44

ČASOPIS MEZINÁRODNÍHO SDRUŽENÍ

říjen 2008

Prezident Spolkové republiky Německo Dr. Horst Köhler byl prvním řečníkem na oslavách 50. jubilea Aktion Sühnezeichen Friedensdienste.

Více v článku Michaely Vidlákové na druhé straně tohoto čísla.

50. jubileum Aktion Sühnezeichen Friedensdienste (ASF)

Michaela Vidláková

Před 50 lety, v dubnu 1958 byla na evangelickém synodu v Německu založena organizace, která nese jméno *Aktion Sühnezeichen Friedensdienste (ASF)* – Akce smíření a služby míru. Jejím cílem bylo pracovat pro to, aby se Německo, které se pozvolna vzpamatovávalo z materiálních škod, napáchaných válkou, začalo obrozovat i mravně. Hlavním duchovním otcem myšlenky stvořit tuto organizaci, byl Dr. Lothar Kreyssig, a šlo o to oslovit národy, které byly zasaženy německým násilím, a dobrovolnou práci konat pro ně něco užitečného a tím je prosit o smíření. Tisíce dobrovolníků se na této činnosti během let podílelo a nadále podílí a upřímně se snaží o vytváření nového obrazu poválečných generací Němců a o navazování nových kontaktů mezi „národem pachatelů“ a „národy obětí“.

Jistě nejsem sama, kdo ještě dlouho po válce v každém Němci viděl smrtelného nepřítel. A když moji rodiče v šedesátých letech, pár let po vzniku Aktion Sühnezeichen, začali s touto organizací spolupracovat, měla jsem jim to za zlé. Proč se *přítelíčkuje* s Němci, zrovna mí rodiče, kteří tak těžko nesli holocaust, nejen jako ztrátu svých blízkých, a máma svých milovaných žáků, ale jako krutou ránu celému evropskému židovstvu, židovské kultuře, vědě, budoucnosti...? Chápala jsem sice rozumově, že příslušníci německé poválečné generace nemohou za to, co napáchali jejich předkové. Ale nešlo mi to... Až v roce 1974, když jsem byla poprvé v Německu jako doprovod skupiny židovských dětí pozvaných berlínskou židovskou obcí na návštěvu, jsem se setkala právě s Dr. Kreyssigem. A díky jemu jsem byla ochotna při-

jmout myšlenku, že když už se bohužel na minulosti nedá nic změnit, je správné začít pracovat pro společnou budoucnost. Dospěla jsem k tomu, že odpustit nelze, ale smíření je zapotřebí.

Už dlouhá léta teď spolupracuji s ASF, jejich dobrovolníci pracují i v Česku na židovských hřbitovech a v některých židovských obcích v sociální oblasti a také v Památníku Terezín, mám mezi nimi mnoho dobrých kamarádů a přátel. Jistě i mnozí z vás vzpomenou např. na Friedyho Bringta nebo na jeho následovníky. A tak, když se mě asi před rokem z berlínského ústředí zeptali, že až budou v r. 2008 slavit 50. jubileum a sejdou se bývalí a nynější dobrovolníci, jestli bych jim nebyla ochotna vyprávět něco o činnosti svých rodičů a o vlastních zkušenostech, tak jsem s klidem přikývla. „Ale klidně, proč ne, žádný problém.“ Předpokládala jsem, že půjde o neformální přátelské setkání několika, snad několika desítek, převážně starých známých.

Teprve po několika měsících jsem dostala jejich časopis a v něm spatřila oficiální program oslav – a zkameněla.

Program byl velice rozsáhlý, oslavy pojaty skutečně velkoryse a slavnostně. A můj projev byl zařazen do slavnostního plenárního zasedání, kde prvním řečníkem byl německý prezident Dr. Horst Köhler, dalšími dvěma řečníky byli významní představitelé církve, po nich předsedkyně Ústřední rady Židů v Německu, paní Charlotte Knoblochová, a po nich já jako pamětník holocaustu. To vše ve velkém sále, asi 1 000 hostů.

No, musím se trochu pochlubit, dopadlo to dobře, sklídila jsem od posluchačů veliký potlesk vestoje a objetí od pana prezidenta. Možná proto, že jsem místo oficiálního proslovu vyprávěla to, co jsem chtěla původně vyprávět té skupince starých známých, o rodičích, o svých vzpomínkách, prožitcích a pocitech, o tom, jak jsem se ke smíření těžko prokousávala, o dnešním přátelství. A rozloučila jsem se: „Šalom alejchem – Mír s vámi !“

Když člověk vidá skupinky skinů, zdravících „Sieg heil“, občas propadá skepsi, že už zase... Ale když zas na druhé straně vidí tolik upřímného nadšení, dobrovolné a obětavé práce pro druhé, tak si pak s tichou nadějí řekne: „Snad přece...“

(Jako pozvaní hosté z ČR se oslav zúčastnili také Ing. Petr Weber, Ing. Artur Radvanský, Zuzana Podmelová, Doc. Vojtěch Blodig a zástupce Romů Dr. Karel Holomek. O průběhu oslav se více rozepisovat nebudu, protože podrobný a velmi výstižný článek od Ing. Petra Webera vyšel v Roš chodeš 6/2008 a v časopise brněnské ŽO.)

Michaela Vidláková

M. Vidláková s prezidentem SRN Dr. Horstem Köhlerem

Terezínská tryzna letos ve stínu krádeže na Národním hřbitově

Přibližně tisíc lidí v čele s předsedou Senátu Přemyslem Sobotkou si v neděli 18. května na Národním hřbitově v Terezíně za vytrvalého deště připomnělo všechny oběti, které prošly terezínským ghettem a zdejší věznicí gestapa.

Při vzpomínkové akci k uctění památky obětí nacistické zvěle si přítomní vyslechli křesťanskou i židovskou modlitbu a klasický sbor Verdiho opery Nabucco.

„Letošní rok je ovšem zvláštní. Na mnoha hrobech chybějí od dubna vinou zloděje bronzové destičky se jmény lidí, kteří zde zahynuli,“ řekl v úvodu pietního aktu ředitel Památníku Jan Munk.

Terezínská tryzna se letos konala již po jedenašedesáté.

Projev předsedy Senátu PČR Přemysla Sobotky na pietním aktu:

Vážené dámy, vážení pánové,

dovolte mi, abych vás všechny srdečně pozdravil na této pietní terezínské vzpomínce. Slovo Terezín má ve spojení s historií nacistické okupace naší vlasti hned dvě kruté podoby – terezínské ghetto a Malou pevnost. Do ghetta nacisté v rámci svého zrádného plánu „konečného řešení židovské otázky“ od listopadu 1941 do konce války nahnali na 140 000 židovských vězňů – mužů, žen a dětí. Na 35 000 z nich zde zemřelo, 87 000 dalších bylo odesláno do osvětimské továrny na smrt. Osvobození se dočkal jen malý zlomek. Zůstane trvalou a obdivuhodnou skutečností, že tito lidé zde ve stínu smrti přesto dokázali žít na vysoké kulturní úrovni – hrát divadlo, psát verše, malovat...

Druhou tvář válčnou terezínské reality je potom policejní věznice pražského gestapa v Malé pevnosti, kterou prošlo v letech okupace na 32 000 vězňů. Tisíce z nich zemřely, protože nacisté potřebovali elitu našeho národa zlikvidovat. Pod slovem elita však nemyslím jen kategorii sociální a společenskou. Za elitu národa považujeme všechny, kterým fakt nacistické okupace nezůstal lhostejným, a proto se aktivně zúčastnili odboje proti nacistickým barbarům. To byl i důvod, proč již několik let po válce noví vyznavači totality, komunisté, likvidovali bývalé odbojáře. Připomeňme si fakt, že v roce 1945 zde hovořila při otevření tohoto národního hřbitova bývalá vězeňkyně dr. Milada Horáková. Co jí nestihli udělat nacisté, udělali o pět let později vyznavači jinak zbarvené totality.

U slova lhostejnost bych dnes již rád zůstal. Mám totiž nepříjemný pocit, že lhostejnost se stává stále více součástí našich životů. Nejde jen o nezáměr o historii a úctu k památce těch, kteří nám

svými oběti umožnili žít náš dnešní svobodný a demokratický život. Jsme lhostejní k akcím mladých neonacistů, mnozí z nás znovu naslouchají demagogickým hlasatelům třídní nenávisti. Domníváme se, že se nás netýkají hrozby mezinárodního terorismu – pokud budeme skrčeni tiše v koutku a nebudeme se angažovat v této otázce. Je to však jen naivní iluze, která se nám může jednou krutě vymstít.

Jako předseda českého Senátu jsem rád, že lhostejnost naopak nepatří k povaze myšlení a práce senátorek a senátorů, protože právě náš Senát již nejednou dokázal na tyto nové hrozby reagovat. Naše legislativní kroky proti popíračům holocaustu, podpora boje s mezinárodním tero-

rismem, veřejná slyšení, semináře a podpora dalších akcí tohoto typu dlouhodobě tvoří významnou součást práce Senátu.

Doufáme, že lhostejnost přestane být jednou z dominantních vlastností naší společnosti. Začneme tím, že budeme například velmi aktivní ve střetech s každým náznakem bagatelizovat historii, včetně popírání holocaustu.

Historie nám totiž dává tisíce důkazů, že lhostejnost, pasivita, ustrašenost a nezáměr o věci veřejné tvoří tu nejlepší dlažbu na cestě do pekel. Historie 30. let minulého století a její důsledky v podobě hřbitovů, jako je zde tento v Terezíně, by nám i celé Evropě měly proto již konečně otevřít oči a zbavit nás chuti stále opakovat stejné chyby.

K 65. výročí zářijových transportů z Terezína

Jacov Tsur, Naam, Izrael

V roce 1943 chtělo nacistické Německo zlepšit svůj image a zastřít své zločiny zapojením Mezinárodního červeného kříže, aby oklamalo jak své oběti, tak i celý svět. Ve zprávě Německého červeného kříže stojí, že přemnožené Ghetto Terezín nelze ukázat návštěvníkům. Výsledkem toho byla dohoda o odeslání 5007 židů z Terezína do Osvětimi-Březinky, avšak s bezprecedentními podmínkami co do koncentračních táborů.

Na základě zvláštního nařízení, nazvaného „Arbeitseinsatz Transporte“ (Transporty nasazené na práci), dorazily transporty 7. září. Nekonal se selekce; mužům, ženám a dětem bylo dovoleno žít v jednom táboře; administrativní funkce byly obsazeny deportovanými; hlavy jim nebyly oholeny, dostali povolení psát korespondenční listky zejména do Terezína a do všech zemí pod německou správou a dostávat potravinové balíčky. Bylo to nutné, aby německá propaganda klamala tím, že

- a) židé deportovaní z Německa včetně Protektorátu byli posíláni do pracovních táborů,
- b) staří lidé neschopní práce zůstávali v ghettu pro přestárlé,
- c) židé obecně a zejména ti, kteří byli v Terezíně, budou uvedeni v omyl.

Nejvyšší esesácké špičky poslaly Eichmanna do Březinky, aby tyto příkazy kontroloval.

7. září 1943 přeložili vězeňského úředníka Louise Franka do kanceláře Rodinného tábora BIIb. Při procesu s Eichmannem v roce 1961 podal toto svědectví:

„Eichmann přišel do vězeňské kanceláře a sdělil přítomným z tohoto tábora – všichni byli židé – že vězni tohoto tábora smějí dostávat poštu a balíčky; byl to bezprecedentní postup, protože židé nikdy nesměli dostávat balíčky (v Osvětimi)...

Přinesl korespondenční listky do kanceláře s tím, aby byly rozdány vedoucím všech bloků. Po dvou dnech je od nich vybral...

...Korespondenční listky rozdal s příkazem, o čem mají vězni psát: že se jim daří dobře, že jsou pohromadě s rodinami a že smějí dostávat balíčky...“

Korespondenční listky, zasláné do Terezína z Březinky a nalesené po válce, dokládají, jak měl Eichmann naspěch.

U těchto transportů neproběhla selekce, byly celé přiděleny do zvláštní části tábora Osvětimi-Březinky. Ženy, muži a děti byli ubytováni v oddělených blocích, ale mohli se volně pohybovat v této části tábora. Proto se tato část tábora také nazývala „Terezínský rodinný tábor“.

Nebyli zařazeni do pracovních komand mimo tábor a bylo jim povoleno dostávat balíčky a psát dopisy – byli dokonce požádáni, aby informovali příbuzné. Na Terezínský rodinný tábor v Březince lze nahlížet jako na divadelní esesácké představení pro svět mimo tábor. Funkce Rodinného tábora spočívala v přesvědčování terezínských vězňů a udržování zdání přednostního zacházení; a také v klamání Mezinárodního červeného kříže, který oznámil svou návštěvu.

Z angličtiny přeložil **Pavel Stránský**

ZDRAVOTNÍ FOND CLAIMS CONFERENCE (ZFCC)

Výbor ZFCC řešil na své poslední schůzi nutnost omezení čerpání zdravotního grantu, který dostává Terezínská iniciativa (TI) od Claims Conference, a žádosti klientů, které vyřizuje paní Zlata Kopecká na ŽOP. Pro rok 2008 máme schválený grant ve výši 80 tisíc USD. Přestože se TI podařilo pro letošní rok vzhledem k velmi nepříznivému kurzu dolaru získat od CC ještě jeden grant ve výši 18.900 USD, musel výbor již upravit čerpání u léků (50%). S platností od 1. 7. 2008 se navíc výbor rozhodl zrušit příspěvky na léčebnou péči (nadstandardní lůžkovou péči, lékařské ošetření, vyšetření a jednorázové zákroky). Dále nebude proplácen příspěvek na brýle (skla), dříve než podle pravidel jednou za 2 roky, a to ani při změně dioptrií.

Pokud by se některý z klientů dostal do tíživé finanční situace, může se obrátit se svou žádostí o příspěvek na Terezínskou iniciativu, která má od CC ještě grant pro *Naléhavou pomoc obětem protižidovské nacistické perzekuce*. V žádosti je potřeba uvést konkrétní údaje o perzekuci i o své současné finanční situaci (případné informace získáte v sekretariátu TI – paní Marta Jodasová, příp. v sociálním oddělení ŽOP – paní Zlata Kopecká).

Věra Baumová, předsedkyně výboru ZFCC

Pamětní kámen v Neugrabenu

Studenti 10. třídy reálky v Hamburku-Neugrabenu uspořádali sbírku na pamětní kámen, který by chtěli zasadit u našeho bývalého tábora. Měl by být věnován památce Zuzany Glaserové a Anny Reichmannové, které přišly při jednom náletu o život. Rádi by se o nich něco dověděli. Pamatuje si některá z nás, kdo jsme tam od září 1944 do února 1945 byly, na tato dvě děvčata? Pokud ano, dejte mi prosím vědět. Napište mi na adresu Terezínské iniciativy anebo zavolejte na tel. č. 728 341 124.

Dagmar Lieblová

Multikulturní výchova jako cesta naděje

Alice Stuchlíková

Motta:

„Každý má právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství; toto právo zahrnuje v sobě i volnost změnit své náboženství nebo víru, jakož i svobodu projevat své náboženství nebo víru, sám nebo společně s jinými, ať veřejně nebo soukromě, vyučováním, prováděním náboženských úkonů, bohoslužbou a zachováváním obřadů.“

(Všeobecná deklarace lidských práv, článek 18)

„Kdysi před dvěma tisíci lety věřili lidé starozákonních společností, že slušnost je jako pták. Letí nad mořem a musí pořád mávat křídly, aby se neutopil.“

(Arnošt Lustig)

V Moravské galerii v Brně je již léta tradicí pořádání letních výtvarných kurzů pro děti, které různou měrou reflektují aktuální výstavní projekty této instituce. V letošním roce proběhlo již 23. mezinárodní bienále grafického designu Brno 2008 zaměřené mj. na knižní kulturu. A právě počátek „knihy knih“, jak se také Bibli říká, byl spojníkem tematicky zaměřeného kurzu Nebe, peklo, ráj, který jsem od 18. do 22. srpna vedla.

V rámci kurzu děti navštívily brněnský židovský hřbitov a jeho obřadní síň, synagogu v ulici Skořepka, původně pravoslavný, dnes Církvi československé husitské patřící dřevěný kostel v Blansku, brněnskou mešitu, zámek v Rájci a vybrané výstavy grafického bienále. Příběh o stvoření světa je součástí Tóry, uznávají jej křesťané a vedle Bible se jeho parafráze objevuje i v Koránu. V nebeský ráj mnozí věří, věrce i bezvěrce spojuje touha mít ráj už na zemi. Všechna zmíněná témata se objevovala i v pracovní knížce Nebe, peklo, ráj, kterou jsem pro děti vytvořila. Na její závěrečné podobě mělo velký vliv každé dítě samotné, protože si do nich malí průzkumníci průběžně kreslili, vyplňovali, vlepovali a občas si v nich i něco nového přečetli.

První den kurzu byl věnovaný židovství. Hlavní výtvarnou aktivitou prvního dne byla interpretace počátku Tóry. Děti černou tuší pro ně nezvyklým způsobem (zprava doleva) nakreslily na svitek papíru rajský příběh. Odpoledne jsme věnovali

přímému objevování některých brněnských židovských prvků: štuková výzdoba fasády tzv. městského dvora v podobě šesticípých hvězd, dům pod Petrovem, v němž prožili mládí bratři Pavel a Hugo Haasovi a kamenný reliéf jako připomínka židovské brány od stavitele Antona Pilgrama (pracoval rovněž na stavbě katedrály sv. Štěpána ve Vídni).

Hlavními zastávkami výpravy byly ale židovský hřbitov a synagoga, kde jsme vystavili i kreslené Tóry. Z naší knížky jsme si osvětlili slova Tóra, Hospodin, rabín, šabat, chanuka a synagoga. Vedle Davidovy hvězdy jsme se seznámili i s jinými symboly, které se na židovských náhrobcích objevují, a další symboly

i výzdobné prvky měly děti již hledat a kreslit samy. S pohřebním ritem nás seznámil v obřadní síni pan Petr Špunar, jehož v synagoze vystřídala slečna Kateřina Ševčíková z ŽOB a povídání o současném brněnském židovském životě.

Během pětidenního příměstského tábora získalo 14 dětí od 6 do 12 let zážitkovou formou alespoň částečný vhled do náboženské rozmanitosti svých pomyslných sousedů, který je možným příslibem jejich náboženského respektu vůči druhým v dospělém věku. Myšlenkovým poselstvím bylo pozvolným nalézáním společných bodů židovství, křesťanství i islámu zprostředkovat prolínání našich kultur a hodnotu náboženského dialogu ústící ve vzájemné obohacení. Již na počátku kurzu se děti seznámily s nejznámějšími symboly vybraných náboženství, jimiž průběžně zdobily pozvánky na závěrečnou výstavu z kurzu, která se uskutečnila od 22. do 24. srpna v Dětském atelieru v Uměleckopřemyslovém muzeu Moravské galerie v Brně. Snad by se dětská díla na naší výstavě líbila i paní Friedl Dicker-Brandeisové ...

(Mgr. Alice Stuchlíková, 28 let, studentka doktorského studijního programu, specializace v pedagogice, obor Výtvarná výchova na PedF MU v Brně. Studuje rovněž Dějiny umění na FF MU a Speciální pedagogiku na PedF MU.)

Památník obětem šoa v Kutné Hoře

Kutnohorští židé přijeli do Terezína transportem AAb dne 5. června 1942. Přesně o 66 let později byl před bývalou synagogou v Kutné Hoře odhalen památník, který bude kutnohorským občanům i návštěvníkům tohoto krásného města připomínat tragický osud jeho někdejších obyvatel. Z kutnohorských židů totiž přežila jenom hrstka.

Autorem tohoto působivého výtvarného díla je Aleš Veselý, který byl také slavnostnímu odhalení přítomen.

Památník byl odhalen v rámci *Dnů židovské kultury*, které se v Kutné Hoře a okolí konaly již po třetí. Jejich iniciátorem je kutnohorský rodák Marek Lauer-
mann, jehož babička přežila Terezín. Jako historik se začal před několika lety zabývat dějinami židů na Kutnohorsku, napsal publikace *Židé v Kutné Hoře*

a spolu s A. Kašparovou *Židé v Čáslavi a Uhlířských Janovicích*. Zřízení památníku obětem šoa považoval za svůj úkol. Bez jeho neúnavného úsilí, tvrdošijnosti a vytr-

valosti by památník bezpochyby nestál. Patří mu proto náš dík!

Text i foto: **D. Lieblová**

Literární a výtvarná soutěž v Památníku

Ke konci školního roku se jako vždy konalo v Památníku Terezín vyhodnocení literární a výtvarné soutěže žáků a studentů. V minulém roce jsme namítali, že téma soutěže bylo příliš široké, a nemělo žádný vztah k Terezínu, k minulosti, k holocaustu („Vize 21. století“). Letošní téma „Jak viděli a vidí svět“, mělo v podtextu zdůrazněno, že to vidění se týká těch, kdo zažili Terezín jako vězni. Výtvarné soutěže se zúčastnilo 52 škol, literární 51. Soutěž je rozdělena do několika věkových kategorií a nechci vyjmenovávat nositele jednotlivých cen. Když jsem totiž viděla vystavené výtvary, a slyšela náměty a výňatky, i ty nevyhodnocené, musím přiznat, že se práce k ocenění daly vybrat velice těžko. Kvalita většiny soutěžních prací byla totiž naprosto neuvěřitelná. Škoda, že nedokáží popsat slovy, jak působivá díla dokáží mladí soutěžící vytvořit, mohu jen říci, že nejobdivuhodnější na jejich obrazech je to, jak umějí pracovat se symboly a jak přesně dovedou vystihnout náladu a atmosféru kruté doby, kterou přitom sami přece vůbec nepoznali. Také literární texty zaujmou jak originálním přístupem, tak i hlubokou citovostí. Něco takového nelze vymyslet, pokud to člověk, v tomto případě většinou ještě dítě, samo neprocituje. Pracovníci vzdělávacího oddělení Památ-

níku slíbili, že ze všech ohodnocených prací, jak literárních tak i výtvarných, vytvoří dokumentární sešitek, ovšem bude to asi nějakou dobu trvat. Rádi bychom pak čtenáře Terezínské iniciativy s některými ukázkami průběžně seznamovali.

Jistě budete stejně jako já překvapeni i dojati.

Na vyhodnocení soutěže navázal ještě další zajímavý kulturní počín. Dobrovolníci z Aktion Sühnezeichen Friedensdienste, kteří končili své pracovní nasazení v Památníku Terezín se rozhodli zakončit své působení kulturní akcí, koncertem v terezínském kulturním domě, který zor-

ganizovali ve spolupráci s členkou TI Annou Hanusovou. Na koncertě zazněla díla terezínských i českých skladatelů v provedení mladých brněnských interpretů, Graffova kvarteta, vítěze mezinárodní soutěže interpretů „Zakázaných skladatelů“ ve Schwerinu. Na zpěvačku Danielu Strakovou, sólistku Janáčkovy opery a svou někdejší žačku, byla Anna Hanusová patřičně hrdá. Na klavír doprovázela doc. Šárka Králová. Přes původní obavy, že koncert nevzbudí velký zájem, byli organizátoři akce mile překvapeni dostatkem publika i jeho velice vřelou odezvou.

MV

Zajímavý nález

Při pořádání archiválií leckdy nalezneme stopu, která je stále živá. Nelze číst všechno, a tak nevím, co mne přimělo přečíst právě tento dopis. Posuďte sami:

...Ked' už píšem o deťoch, bolo nevhedné byť pri pôrode Fedorka Gála. Bývali sme šiest' žien a šiest' detí spolu v izbe Magdeburskej kasárne, a vtedy sa prihlásil na ten škaredý svet, náš Fedorko. Ani krém, ani zasypací prášok, mydlo nebolo, nehovoriac o plienkach. Borika, mamička, nestratila hlavu. Začala prať mužskú bielizeň a zato z blšieho trhu donesli výbavičku, mimo pampers, ten superšláger ešte nebol na svete, ale Fedorko už žil a úsmevom za všetko mamičke i nám ďakoval...

Tak milý „Fedorko“, přejeme hodně štěstí, zdraví a dlouhá léta!

AH

Komiks pro koncentračnickou umělkyni

Jacov Tsur, Naam, Izrael

Díky svému talentu unikla smrti: Protože Dina Babbitt nakreslila Sněhurku zvláště krásně, pověřil esesácký lékař Mengele židovku portrétováním (malováním) svých obětí. Nyní věnují proslulí američtí kreslíři jejímu osudu komiks – má jí pomoci získat všechny své obrazy z období koncentráku nazpět.

Jako by ožili tři mušketýři. Tři staří američtí komiksoví autoři se spojili, aby dopomohli přeživší holocaust k dosažení jejího práva: Stan Lee, autor „Spidermana“ a nespočetných dalších záračných komiksových hrdinů; Neal Adams, který propůjčil v šedesátých letech svým komiksovým superhrdinům moderní realistickou podobu, a Joe Kubert, od čtyřicátých let činný ve všech komiksových žánrech.

Tito tři autoři vyprávějí v šestistranném komiksu osud Diny Gottliebové Babbitt, která pomocí štětce zachránila život svůj i své matky v koncentračním táboře Osvětimi.

Jde o vyprávění jako z ponuré pohádky. Na podzim roku 1943 deportovali jedenadvacetiletou pražskou židovku Dinu Gottliebovou i s matkou do Osvětimi. V té době měly obě ženy za sebou už dva roky v takzvaném „Tranzitním táboře Terezín“. Tam si ji povšiml Mengele. V jedné z dětských ubytoven, kam je nacisté nacpali, protože je označili za „neschopné práce“, namalovala propašovanými barvami tajně Sněhurku a sedm trpaslíků. Podkladem jí byl Disneyův animovaný film.

Mengele pátral po umělkyni, aby mu portrétovala jeho oběti. Černobílé fotografie se mu nezdály dost realistické. S podmínkou, že budou ona i její matka ušetřeny plynové komory, malovala Dina Gottliebová přes rok – až do obávaného pochodu smrti v roce 1945. Malovala Mengeleho příšerné experimenty a oběti jakož i příležitostně příslušníky táborových stráží. Po osvobození Rudou armádou emigrovala Gottliebová do USA a stala se kreslíčkou ve Warner Brothers.

Zmizelé obrazy hrůzy

Většina jejích obrazů z Osvětimi se považuje za ztracené, ale sedm jich dnes visí v Památníku Osvětimi-Březinky. Muzeum získalo tyto obrazy v šedesátých a sedmdesátých letech od různých prodejců. Dina Gottliebová, žijící nyní v Kalifornii pod jménem Dina Babbitt, by je chtěla získat nazpět.

Spor o její portréty se táhne už několik let. Při návštěvě Památníku v roce 1973 identifikovala Dina Babbitt těchto sedm obrazů bez jakékoli pochybnosti. Ale jejímu přání získat tyto obrazy Památník nevyhověl.

Komiks tří starých autorů, představený nedávno veřejnosti, není prvním pokusem o zveřejnění tohoto případu. V roce 2003 se zabýval Dininým právem na opětovné nabytí obrazů Kongres USA. V roce 2006 obdržel Památník Osvětim petici podepsanou více než 400 umělci. Požadovali navrácení obrazů jejich tvůrkyni. Rafael Medoff, vědec zabývající se holocaustem, se spojil s Nealem Adamsem. Medoff zastupuje Dinu Babbitt v jejím sporu o vlastnictví obrazů.

V interview pro SPIEGEL ONLINE řekl Neal Adams: „Medoff se původně domníval, že mu pomohu ve věci autorských práv. Adams je v USA znám svou pomocí umělcům v uplatnění jejich

autorských práv. Zejména jemu patří dík za to, že tvůrci „Supermana“, Joe Siegel a Jerry Shuster, došli po desetiletích ignoranci na konci osmdesátých let uznání a almužny od DC Comics.

Opětne nakreslení z paměti

Medoff poslal Adamsovi stručný obsah osudu Diny Babbitt. Kreslíř Adams vypráví: „Přečetl jsem si dopis a pomyslel si: „Vypadá to jako komiksový scénář.“ Adams sdělil Medoffovi, jak to na něho zapůsobilo, a nato mu prý Medoff odpověděl: „A proč z toho neudělat komiks?“

A tak jej udělali.

Adams se dal dohromady s veteránem Joem Kubertem: sám udělal předběžné nákresy šestistranného komiksu s Medoffovým textem a Kubert provedl kresbu načisto. Stan Lee napsal předmluvu.

Kromě komiksových obrázků je uvedeno i sedm zbylých portrétů, vesměs reprodukcí původních maleb z muzea. Dále je vidět i Sněhurku Diny Gottliebové. Namalovala ji dnes sedmaosmdesátiletá umělkyně, jak si ji pamatovala, a vtělila ji do Adamsova díla.

Už řadu let vycházejí v USA komiksy o holocaustu: v letech 1986 a 1992 dvousvazková „Maus“ (Myš) Arta Spiegelmana. Autor uvádí vzpomínky svého otce do grafické podoby; Wladek Spiegelman přežil Osvětim. V roce 2003 vyšel „Yossel: 19. dubna 1943“ od Joea Kuberta o povstání ve Varšavském ghettu. V roce 2006 vyšla vzpomínková kniha Miriam Katin „We are on our own“, německy „Allein unter allen“ (česky asi „Zcela osamoocenny“). Líčí v ní, jak uprchly s matkou v obsazeném Maďarsku před nacisty. A před několika týdny uveřejnil Kanadan Dave Sim anglicky psanou koláž s provokativním názvem „Judenhass („Nenávisť k židům), představující historický nárys antisemitismu v Evropě až do holocaustu.

Umělci si uvědomují tradici, s níž pracují. Zejména v USA je vliv židovských umělců na komiksy zvláště patrný. První superhrdinové byli reakcí na bezmoc k pronásledování židů v Evropě, kupříkladu „Superman“ Jerryho Siegela a Joea Shustera nebo „Captain America“, který pošle Adolfa Hitlera pěstí k zemi. V poválečných letech vynášeli Stan Lee a Jack Kirby mnoho takzvaných „zlomených hrdinů“ pro nakladatelství Marvel, polotragických osudem spoutaných postav, jako jsou „Spider-Man“ nebo „X-Men“.

SPIEGEL ONLINE neuspěl u Památníku Osvětimi-Březince ani prostřednictvím telefonu ani e-mailu, aby se k problému vyjádřili. Ale Neal Adams líčí výměnu dopisů s ředitelem Muzea, Piotrem Cywiskim: „Napsal jsem mu, aby obrazy vrátil, že mu jen tak záhy nedáme pokoj.“ Nato prý odpověděl, že nevrací ani žádná litinová vrata těm, kdo je odlili.

Z němčiny přeložil Pavel Stránský

(Rekonstrukce kresby „podle paměti“ na stěně bloku.)

Jeden ze 150 tisíc Terezínů

Mé smutné vzpomínky na Terezín

Psal se rok 1943. S bratrem Ottou jsem nastoupila do transportu. Byl to transport CV, transport míšenců, který odjížděl z Prahy. Bydleli jsme tehdy v Berouně, otec byl učitelem náboženství a kantorem. Maminka byla nejpobožnější Židovka v Berouně, i když byla prozelitka. Můj bratr Otta byl ročník 1926, já 1924.

Otta hrál krásně na housle, už měl mít svůj samostatný koncert v Praze. (Mám stále jeho koncertní housle.)

Já jsem jezdila do Prahy do školy Suzy Rotterové na módní kreslení, má učitelka i s manželem šli také do transportu, nevrátili se.

Příjezdem do Terezína všechno padlo. Byla jsem tam 26 měsíců. Dostala jsem ošklivý záškrt a nebyť mé dobré známé, nepřežila bych. Sotva jsem se probrala z nemoci, přišly „berušky“, prohrabaly mi zavazadla a našly nějaké peníze. Putovala jsem tedy do „basy“. Byla to cela pro jednotlivce, bylo nás tam však dvacet. Strávila jsem tam asi čtrnáct dní a opět jsem onemocněla. Měli strach, že všechny nakazím nějakou záhadnou nemocí, a tak mě propustili. Byla jsem zařazena do skupiny pro těžce pracující. Každou dekádu jsem pracovala jinde. Byla to těžká práce, ale nejhorší byla transportní služba. Při této práci jsem doprovázela mé tety, bratrance i strýce, a nakonec i mého starého dědečka z Holešova.

Ze všeho nejhorší je vzpomínka na to, když musel do transportu nastoupit můj bratr. Psal se 28. říjen 1944, a byl to poslední transport. To jsem tehdy však netušila. Chtěla jsem jet také, každou volnou chvíli jsme byli spolu. Napsala jsem „Freiwilligenmeldung“, že chci jet také. Ještě ho mám schovaný! Ale nezařadili mne. Transport jel do Osvětimi, později jel bratr z Osvětimi přes Beroun do Buchenwaldu. V Berouně Otta vyhodil psaní jednomu zřízenci.

Asi bych to také nepřežila. Bratrovo jméno bylo po válce v repatriačních novinách - jako osvobozený vězeň. Domů se však už nedostal. Marně jsme čekali a párali. Autobus přijel, ale už bez Otty. Měl TBC a chtěl se léčit.

Když jsem se vracela z Terezína, celou cestu jsem plakala. Jela jsem až později, operovali mi flegmonu na ruce.

Stále jsem plakala a měla jsem dojem, že už nikdy nepřestanu.

Po válce jsem neměla nikoho, ani strýce ani tety. Zůstala jen smutná vzpomínka. V Berouně na radnici je pamětní deska na ty, kteří se už nevrátili. Je tam i jméno mého bratra – Otto Michalovský.

Stella Löblová (Michalovská)

VIP

Něčesky česky celebrita. VIP = *Very Important Person*. Velmi důležitá osoba, nikoli však *Personality* – osobnost.

Měl jsem tu čest setkat se s několika takto označenými osobami, zřídkakdy s osobnostmi. Ty jsou jaksi podpultové zboží.

Začal jsem si proto (jen pro sebe) vykládat zkratku VIP:

Very Impertinent Politician – Velmi impertinentní politik – a případ od případu také třeba: Velmi Impotentní Prdola (pošuk, plešatec, páprda, apod.).

V řadě případů by označení VIP patřilo spíše kontu či nemovitosti domněle velmi důležité osoby. V tom případě si vykládám VIP jako Věru Impozantní Poklad.

Ve své osobní *holocaust story* se každý přeživší upíná k čemusi jinému, co mu utkvělo v paměti jako zvláště významné. U mne to je mj. Dětský blok v Osvětimi-Březince.

Mezi opatrovníky byli početnější ti, kdo působili jako učitelé už v Terezíně, někteří začali svou pedagogickou kariéru dokonce předtím. Účastníci učitelského kurzu, pořádaného Pražskou židovskou obcí v roce 1941, učitelské rychlokašky (včetně mne) byli v menšině. Jsem přesvědčen, že označení VIP patří právem přinejmenším několika z nich, žel, pouze *in memoriam*. V tom případě si zkratku vykládám takhle: Velmi Inspirativní Pedagog.

(Píši-li o učitelích, mám samozřejmě na mysli i učitelky, ale z úcty k ženám jsem nechtěl vymýšlet hanlivé výklady zkratky VIP.)

Pavel Stránský

Židé v boji a odboji

V říjnu 2006 se konala v Praze mezinárodní konference o rezistenci československých Židů v letech druhé světové války, uspořádaná Historickým ústavem Akademie věd České republiky. O židovské účasti v řadách domácího odboje, v československých a spojeneckých armádách i hrdinném odporu za dráty koncentráků a ghatt promluví historikové z různých odborných pracovišť i jednotliví pamětníci, kteří se octli na různých místech válečných dějů. Příspěvky byly proneseny v češtině i slovenštině.

Všechny poukazovaly na to, že židovská rezistence byla neoddelitelnou součástí dějin československého domácího i zahraničního protinacistického a protifašistického odboje a že Židé nebojovali jen za sebe, že se nemstili jen za utrpení svých blízkých, ale že se bili i za svobodu národů a obnovení Československa. Boj zahraniční, včetně převádění přes hranice, činnost některých žurnalistů z Československa v zahraničním svobodném rozhlasu a samozřejmě v bojových jednotkách je jasný. Dosud trvá výměna názorů na problematiku rezistence na území ovládaném nacisty, na hranici mezi odbojem a odporem. Odboj či odpor Židů měl dvě roviny: účast v odbojových skupinách, zpravodajství, sabotáže, příprava útěků či obstarávání zbraní k případnému povstání až po přímé formy boje. Druhá rovina byl obranný charakter boje, zaměřený na charitu: pomoc a ochrana pronásledovaných.

Ani v nejtěžších podmínkách ghatt a koncentračních táborů se lidé nevzdávali nějaké formy vzdoru. Ve většině z nich působily odbojové organizace, jejichž význam byl hlavně v tom, že poskytovaly vzájemnou pomoc v nouzi a přispívaly k odhodlání vězně nedat se zlomit.

Na základě diskuse zformulovali historici zhruba tři hlavní cíle, které sledovaly odbojové organizace v koncentracích:

- biologické přežití vězňů a zachování jejich lidské důstojnosti, posilující jejich psychickou odolnost, k tomu sloužící i různé kulturní aktivity;
- solidarita, svépomoc;
- informace a zpravodajství, útky, sabotáže, příprava vzpour a povstání.

Toto téma zaměstnává stále dost historiků, příspěvkem k pokračující diskusi byla i tato konference a knižně vydaný soubor prací, které na ní byly předneseny.

V roce 2007 vyšel Sborník tiskem. Mezi účastníky byli i mnozí naši členové a najdeme tu i jejich projevy.

V knize jsou výsledky bádání pracovníků Historického ústavu AV ČR, Historic- ▶

kého ústavu SAV z Bratislavy, ale i jiných institucí; např. paní PhDr. Jaroslava Milotová z Institutu Terezínské iniciativy, podobně jako prof. Dr. Jiří Franěk* se zabývají problémem definice odboje a odporu v koncentračních táborech. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR píše o Židech v exilu. Jednotliví pamětníci vydávají svědectví o různých událostech i osobách

dosud opomíjených. Reminiscence se dotýkají např. povstání v Treblince, útěku z Birkenau, přípravě povstání v Birkenau B II, boje Židů v partyzánských jednotkách, poměrů na Slovensku.

Vydání Sborníku je vzhledem k věku očitých svědků a závažným výsledkům práce různých badatelů v oboru velice

záslužný čin. Všichni zájemci o dějiny 20. století zde najdou bohatý pramen pro rozšíření poznání.

Knihu vydal Historický ústav AV ČR, odd. dějin 20. století.

*Autor krátce po konferenci v prosinci 2006 zemřel.

E.Š.

Příběh Jindřicha Hory

Na našich stránkách často připomínáme příběhy a osudy, které čeští Židé prožívali v průběhu druhé světové války. Obvykle to jsou příběhy lidí, kteří přežili holocaust v koncentračních táborech. Tentokrát vás seznámíme s příběhem muže, který včas odjel do Palestiny a válku prožil jako voják čs. jednotky, která začínala pod vedením pozdějšího generála Klapálka na Středním východě, později se přesunula do Anglie a skončila obléháním skupiny německé armády ve francouzském Dunkerque. Vycházíme přitom ze svědectví autora, které v srpnu 1971 poskytl v Izraeli panu Erichu Kulkovi. Začíná je krátkým představením sebe a své rodiny.

Pocházím ze staré, nábožensky založené židovské rodiny. Narodil jsem se v roce 1909 v Praze. Otec zemřel v první světové válce, jedna ze sester žije v Anglii, druhá prožila Terezín a žije v Československu. Až do roku 1939 jsem pracoval jako úředník u zahraničních firem. V Československu jsem pro tělesnou slabost nebyl odveden.

Začátkem září 1940 jsem odešel se skupinou židovských vystěhovalců z Československa s tzv. „Mandlerovým transportem“. Již na začátku cesty se vytvořila skupina 104 mladých mužů, kteří se rozhodli, že budou hledat cestu, jak se zapojit do boje proti Němcům se zbraní v ruce. Transport organizovala Židovská náboženská obec Praha ve spolupráci s Ústřednou pro židovské vystěhovalectví. Ve Vídni jsme se sešli s dalšími skupinami lidí, kteří se rozhodli k emigraci do Palestiny, byli z Brna a Vídně. Celkem nás bylo na sedm set československých Židů, mužů, žen a dětí. Jeli jsme parníkem po Dunaji do Rumunska, kde jsme měli být podle ujištění přemístěni na pěknou loď, která nás měla dopravit do Palestiny. V rumunském přístavu Tulcea nás však naložili na starou, porouchanou loď, která se začala potápět, sotva jsme se nalodili. Loď jsme opustili, 14 dnů jsme tábořili v přístavu, až nás koncem září 1940 rumunská soldateska násilím nahnala na stejnou, údajně opravenou loď, plující pod jménem Milos. Už tam jsem se přihlásil. Na lodi nebylo dost vody a jídla. Pro nedostatek paliva jsme cestou postupně odstrojili loď, strhli všechno, co

V jednotce se projevoval určitý antisemitismus, který značně zesílil, když jednotku posílili vojáci z čs. jednotek ze Sovětského svazu, ze Suzdalů.

bylo ze dřeva, abychom mohli pokračovat v cestě. Po této dobrodružné cestě jsme začátkem listopadu 1940 dopluli do přístavu v Haifě, kde jsme byli přeloženi na loď Patria. Vedoucím naší skupiny byl Arnošt Braun, který žije nyní v Izraeli.

Dne 25. listopadu, když loď byla připravena k vyplutí na ostrov Mauritius, kam byla určena, otřásly loď dva výbuchy, a během deseti minut se obrátila na bok.

250 cestujících utonulo. Naše skupina 104 dobrovolníků utrpěla první ztráty, čtrnáct kamarádů zahynulo. Jména těchto 14 utonulých jsou zvěčněna na pamětní desce na židovském hřbitově v Praze. Záchranými čluny jsme se pak dostali do Haifského přístavu, kde nás Angličané tloukli. Nahnali nás do přístavní haly, odkud nás kamiony odvážely do internačního tábora v Atlitu, kde jsme strávili devět měsíců. Přes všechny protesty nám nedovolili odejít do země. Čs. styčný důstojník Petr za námi přicházel a vybízel nás k trpělivosti.

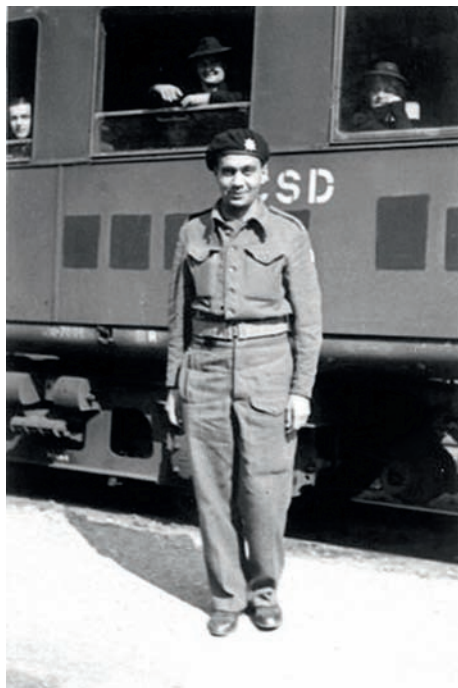
Propustili nás teprve 27. srpna 1941. Před táborem čekala československá vojenská vozidla, která nás odvezla k odvodu do Haify. Ostatní zůstali dále internováni v Atlitu. V Haifě nás rozdělili – ti, co byli odvedeni, byli přiděleni k jednotce tehdejšího velitele československých vojsk plk. Klapálka. Nevojáci nebo nemocní byli dopraveni do čs. výcvikového střediska v Agami v Alexandrii.

Moje jednotka pod velením plk. Klapálka se zúčastnila bojů v Tobruku. Při odvodu nebrali muže starší 45 let, a tak bylo asi 14 dobrovolníků vyřazeno. Plně bojeschopných nás šlo do armády 76. Později se k nám přidávali další, ale ti museli čekat, než byli do armády přijati. Ti, co byli v Československu vojáky, šli ihned bez výcviku posílit útvar plk. Klapálka, tehdy polní pěší prapor.

V jednotce se projevoval určitý antisemitismus, který značně zesílil, když jednotku posílili vojáci z čs. jednotek ze Sovětského svazu, ze Suzdalů. Přišli na jaře a v létě 1941 z jednotky, které velel ▶

Ludvík Svoboda. Byla to velmi různorodá společnost, někteří své antisemitské smýšlení ani neskrývali. Říkali: „Proč jsme sem na Střední východ vůbec lezli, vždyť je to úplná židárna.“ Ale zejména se jim nelíbilo, že měli sloužit pod židovskými důstojníky.

Začínal jsem ve výcvikovém středisku Agami v Egyptě, odkud jsem šel s jednotkou do Tobruku. Pak jsem se vrátil do výcvikového tábora u Haify, kde jsme prošli dalším výcvikem, tentokrát protiletčným, neboť celý náš prapor se změnil z pěšího na protiletadlový. První československý voják, který u Tobruku padl, byl židovský voják Gutfreund, který je pochován na tobruckém hřbitově. Mezitím byla v Palestině provedena mobilizace československých příslušníků, a do naší jednot-

ky vstupovali další a další čs. Židé. V našem praporu byli převážně židovští vojáci a důstojníci, říkalo se mu prapor Šalom.

Když z našeho praporu vznikl československý protiletčkový pluk, převzali jsme protiletčkovou obranu Haify a Bejrutu. Mým velitelem byl důstojník Kalik, který byl později převelen do Sovětského svazu, kde padl. Kalik nebyl Žid, ale židovských důstojníků bylo u pluku mnoho. Byli to ku příkladu tři bratři Fantlové, šéflékař Fuerth, mezi důstojníky bylo vůbec mnoho židovských lékařů. Plk. Klapálek se choval k Židům velmi korektně. Nedělal rozdílu. Hodnotil člověka i vojáka podle jeho chování a výkonu.

V prosinci 1942 jsme se do Tobruku vrátili jako protiletčková obrana a setrvali jsme tam až do definitivní porážky nacist-

ického generála Rommela anglickým maršálem Montgomerym. Poté byla celá naše jednotka, to už nás bylo na dva tisíce, přeplavena do Anglie. V Anglii nás čekal další výcvik, řekli nám, že z nás bude vytvořena protitanková brigáda.

V době, kdy jsme připluli do Anglie, mohlo být v našem pluku na padesát procent Židů, to odhaduji podle původu, včetně těch, co se hlásili k národnosti české. My jsme té otázce nepřikládali velkou důležitost. O nás každý věděl, že jsme Židé, ale že jsme zároveň Čechoslováci. Ti, co narukovali v Palestině, byli rovněž Židé. Ale přišli i další, třeba ze Šanghaje, Baťovci nebo skláři z Egypta. Každý věděl, že jsme Židé, a my jsme se nestarali o to, pod jakou národností nás zapisovali do karet. Ve vojenských knížkách jsme však u rubriky vyznání měli uvedeno „Jew“. Já sám takový doklad mám. Podíl Židů se dal odhadnout i podle jedné zvláštní okolnosti – u každého protiletčkového děla byla posádka jedenácti mužů. V době tzv. vysokých židovských svátků, které Židé dodržovali, jsem požádal o volno, abych mohl vykonat pobožnost a postit se. Někdy jsem však povolení nedostal, protože u děla muselo zůstat nejméně osm mužů. Povolení tedy mohli dostat jen tři, a já musel někdy ustoupit kamarádům zbožnějším. Odhaduji, že v té době bylo u nás asi sedmdesát procent Židů.

V Anglii jsme byli přeskupeni a cvičeni, jak zacházet s tankovými zbraněmi. Náš pluk protiletčkového dělostřelectva byl po doplnění přeorganizován na tankovou brigádu. Velitelem brigády se stal generál Liška, plk. Klapálek byl poslán do Sovětského svazu.

Asi měsíc po invazi, někdy v červenci 1944, jsme byli přepraveni do Francie. Dostali jsme úkol obklíčit Němce, kteří se dosud drželi v některých pozicích za kanálem u Dunkerque. Tam došlo ke dvěma větším akcím. Angličané nechtěli, abychom na Němce útočili přímo, naším úkolem bylo je blokovat. Angličané říkali, že jsou to vlastně stejně naši zajatci, jen s tím rozdílem, že se nemusíme starat o jejich zásobování, které si Němci obstarávali vzdušnou cestou. Státní svátek 28. října 1944 jsme však přece jen oslavili prvním větším útokem. Pro Němce to bylo nečekané překvapení a skončilo to velkým úspěchem. Asi sedmdesát Němců padlo a dalších sedmdesát jsme zajali. Naše ztráty byly minimální. Asi za týden se útok opakoval, to už však Němci byli připraveni a měli jsme sami citelné ztráty. Největší ztráty měli Židé, z naší decimované skupinky padli tři kamarádi, kteří jsou tam na

francouzské půdě pochováni. Byli to Hausner a Stierheim, na jméno třetího už si nevzpomínám.

V květnu 1945 jsme se vrátili do Prahy, účastnili jsme se vojenské přehlídky, a v srpnu jsem demobilizoval. Dostal jsem zpět svůj původní byt, nastoupil jsem ve starém zaměstnání, všechno bylo dobré. Pak však přišla léta 1950, 1951, a nebylo snad jediného ze zahraničních vojáků židovského původu sloužících na Západě, aby nebyl postižen. Byl jsem nucen „dobrovolně“ odejít do výroby. Tato akce byla zaměřena zejména proti západním vojákům, bez ohledu na to, zda to byl letec nebo tankista, zda byl nositelem nějakého vyznamenání, a také bez ohledu na věk či

sociální postavení. Strávil jsem ve výrobě při manuální práci dlouhá léta – jako trest za to, že jsem léta bojoval za osvobození republiky. Odvolání jsem nepodával, věděl jsem, že by bylo zbytečné. V atmosféře, která panovala v období procesu s Rudolfem Slánským a dalšími, nebylo nejmenší naděje dovolat se práva. Ani v době rehabilitace jsem neměl možnost podstatně zlepšit svou pozici. Nebyl jsem členem strany a ničeho bych nedosáhl. Zůstal jsem ve výrobě až do důchodu, do svého šedesátého věku v roce 1969.

Lepší časy pro perzekvované západní vojáky, zejména Židy, nastaly až v době Alexandra Dubčeka, hlavně zásluhou Josefa Smrkovského. Tehdy v průběhu demokratizačního procesu došlo konečně k tomu, že křivdy, které byly na nás tolik let páhány, byly alespoň z části napraveny. Každému zahraničnímu vojákovi a každému, kdo byl v době války v koncentračním táboře, byly uznány příplatky k důchodu.

**Z písemných vzpomínek
Jindřicha Hory upravila LA**

Inter arma non silent Musae

Latinské přísloví, že *Za války múzy mlčí*, jsem si dovolil pro potřeby článku pozměnit na protiklad tohoto jinak mnohokrát ověřeného tvrzení. A měl jsem samozřejmě na mysli nejen období terezínského ghetta, nýbrž i Dětský blok v Osvětimi-Březince.

Těm, kdo už o stále vcelku neznámém fenoménu Dětského bloku něco vědí, není třeba připomínat nastudování Beethovenovy *Ódy na radost* na Schillerův text, představení *Robinsona Crusoa* ve verších Jiřího Fránkla, *Sněhurky a sedmi trpaslíků*, a konečně i recitálu písní Voskovce a Weriacha *Chechtavý optimista* v podání skupiny mých svěřenců (osmi chlapců ve věku od 8 do 12 let).

Chystal jsem se v těchto dnech na interview o Dětském bloku a snažil se proto vzpomenout si na co nejvíce zasutého v paměti. Předem upozorňuji, že nepůjde o historiky ověřená data a doklady podložené skutečností, nýbrž o osobní vzpomínky, jež mohou mít nedostatky vinou stařecké paměti a osobního vhledu.

Jakmile varoval chlapec stojící u vchodu, že se blíží esesák, přestali jsme děti vyučovat zbytkům svých školních znalostí a začali s nimi hrát nějakou hru. Nejčastěji zpívat píseň o skřivánku, které se zejména ti mladší nikdy dost nenabažili. Píseň francouzsky mluvících kanadských dřevorubců: *Alouette, gentille alouette, alouette, je te plumerai. Je te plumerai la tété...* (Skřivánku, milý skřivánku, skřivánku, oškubu tě. Oškubu ti hlavičku...) Další v řadě zazpíval uvedený úvod písničky a přidal jinou část ptačího tělíčka. S každým zpěvákem narůstal počet oškubávaných částí, včetně těch, na kterých zaručně nebylo peří: zobáček, nožička, srdíčko, jatýrka atd. Děti se naučily francouzským výrazům a vybuchovaly v salvy smíchu pokaždé, jestliže šlo právě o část tělíčka bez peří. Kdo nezazpíval písničku tak, že uvedl všechny části tělíčka správně po sobě a nepřidal další, odevzdal fant. Fanty se pak vykupovaly s ohledem na věk dětí a prostředí, v němž děti „žily“.

Stejně oblíbený byl u dětí, opět u těch mladších, výstup nazvaný *Babiččiny brejle*. Honza Bramer (později v Izraeli Dov Barnea) si uvázal na hlavu šátek, vycpal si horní polovinu těla a možná ještě jinými úpravami zevnějšku vyvolával dojem, že je stará babička. Brýle si posunul na čelo. „Dobrý den, děti,“ spustil, „představte si, co se mi dnes ráno stalo. Vstanu z postele a ne a ne najít brýle. A bez brýlí přeče

nemohu své brýle najít. Co si jen počnu? Kdepak asi ty mé brýle jsou?“ A děti volaly: „Na čele, máš je na čele!“ A protože babička byla také nedoslýchavá, říkával Honza: „Jestli jsem vstal z postele? No, vždyť vám to právě povídám.“ A tak dále a tak podobně. Nemohu samozřejmě zaručit, že to bylo přesně takhle, ale určitě podobně.

Když jsme po roce 1989 přijeli se ženou do Izraele, navštívili jsme Honzu a jeho manželku v Beer-Sheevě. Honza na *Babiččiny brejle* dočista zapomněl a kupodivu si zapamatoval cosi jiného, a na to jsem zase zapomněl já.

Po apelu, který směly děti (a my opatrovníci s nimi) absolvovat v Dětském bloku, odcházely k rodičům a my opatrovníci jsme ještě zůstávali chvíli uvnitř. A vymýšleli si intelektuální hry. Třeba němé sochy, představující známá umělecká díla: divadelní hry, opery, obrazy apod. A ostatní hádali. Honza mi připomněl, co jsem jednou představoval se svým pomocným opatrovníkem. (Byl jím o pár let mladší nynější JUDr. Hanuš Gärtner.) Hanuš klečel opřený o paže a já stál nad ním s napřaženou holí v ruce a s výrazem obličeje představujícím rozpaky a nerozhodnost. V Dětském bloku byla intelektuální elita, takže uhádli bez potíží. Shakespearův Hamlet, přesněji řečeno hrobníkův monolog s lidskou lebkou v ruce, a věčná otázka lidstva: „Být či nebýt?“, v tomto případě s opačným *í*.

Pokud se o terezínském ghettu právem hovoří jako o absurdním kafkovském světě, platí to ve znásobené míře o Osvětimi-Březince. Absurdní bylo všechno. Záměr esesáků mít připravený koncentrák pro případnou delegaci Mezinárodního Červeného kříže. Ponechat v lágru vězně po šest měsíců, zavraždit je v plynových komorách, a vězně po půl roce obměňovat. Už po několika dnech, nehovoře o týdnech či měsících, z nich byly kostry potažené kůží, chodící mrtvolky. S výjimkou kápů, blokových a kuchařů. A snad i nás opatrovníků, kteří jsme měli sice stejně bídnou „stravu“ jako ostatní, ale které se esesákům nepodařilo zlomit mentálně, právě s ohledem na naši fyzicky nenáročnou práci a odhodlání ulehčit dětem poslední dny jejich krátkého života.

Jestliže mi vytanou na mysli ony měsíce v Osvětimi-Březince, zejména ty po hromadné vraždě tzv. zářijového transportu, nechápu, jak bylo vůbec možné tu hrůzu přežít. S myšlenkou, že nás všechny čeká

týž osud, a s jiskérkou naděje, která přeče umírá poslední, kdesi na dně mysli či duše.

A když jsme byli po odchodu dětí v bloku jen sami dospělí, vyprávěli jsme si navzájem cosi neuvěřitelně morbidního, ten nejčernější humor ze všech černých. Nevím samozřejmě, kdo s tím přišel jako první, myslím však, že Avi Fischer, milovaný kamarád a „chodící encyklopedie“. Základem byla myšlenka, že vždycky jsou dvě možnosti, horší a lepší. Pokusím se o repliku jedné z mnoha variant, znovu bez záruky, že to bylo přesně tak. Pokud si vzpomínám, říkali jsme si to mezi sebou jen „chlapi“.

„Mám dvě možnosti. Buď přežiju, a to je ta lepší možnost, anebo půjdu do plynu. A jestliže půjdu do plynu, mám dvě možnosti. Buď se v té předstírané sprše octnu namačkan mezi samými dědky – a to je ta horší možnost – nebo mezi mladými děvčaty, a to je ta lepší možnost. A zas tu budou dvě možnosti. Buď bude Cyklon B účinkovat rychle – a to by byla ta horší možnost – nebo pomalu a já si to před smrtí ještě užiju. Z toho nepatrného zbytku tuku v mém těle vyrobí světoznámý německý chemický průmysl mýdlo. A zas tu budou dvě možnosti. Buď to bude mýdlo na praní – a to bude ta horší možnost – nebo do mýdla přidají parfém a bude to luxusní mýdlo – a to by byla ta lepší možnost. A zase tu budou dvě možnosti. Buď je použije starý dědek nebo mladá krásná dívka. A jestliže je použije krásná mladá dívka, budou tu zas dvě možnosti. Buď si jím umyje jen nohy – a to by byla ta horší možnost – nebo jiné zajímavější části dívčího těla.“

Bylo to perverzní, šílené. Toto vědomé šílenství nás však společně s mentální rezistencí formou v daných poměrech možného uměleckého vyjadřování zachraňovalo před skutečným zešílením. Zejména poté, co se naplnil osud zářijového transportu.

Často dostávám otázku, jak začínal den v Dětském bloku. Někdo z tazatelů možná čeká, že ranní modlitbou. Byla to možná určitá forma modlitby, poplatná místu a době.

Ve všivě Březince jsme všivý den začínali hledáním a zabíjením vši ve švech dětských košílek.

BRUNDIBÁR u Baltského moře

1. až 7. červen 2008

...přesněji řečeno v přímořském Rostocku, kde se na nastudování dnes již světoznámého Krásova Brundibára podílelo na 130 dětí z několika škol, z nichž pořadatelé sestavili nejen dvoje obsazení „solistů“ a sboru, ale dokonce i 14tičlenný žákovský orchestr, který s velkým porozuměním řídil český dirigent Martin Braun.

Ti menší vystoupili nejdříve v tělocvičně Gymnázia Käthe Kollwitzové, kde se také za početné účasti a obrovského zájmu konala beseda o terezínských „brundibárových“ dětech. Oficiální premiéra se konala další den na otevřené scéně, v zahradě krásné vily „Max-Samuel-Haus“, kterou potomci bývalých majitelů (jimž se v roce 1938 podařilo uniknout do Anglie) v roce 1991 věnovali městu Rostocku. Dnes je „Max-Samuel-Haus“ vyhledávanou meklenburskou nadací, zabývající se dějinami a kulturou rostockých Židů. Její rozsáhlou knihovnu, četné přednášky a další aktivity, navštěvuje každoročně přes 7000 lidí (z toho kolem 1000 dětí).

Za stále vyprodaného hlediště (i stále přízni počasí) odehrály rostocké děti pět představení Brundibára. Představení snímala televize a – co mě nejvíce překvapilo – pro své posluchače celé dění natáčeli také dva velmi čilí staroušci z židovské vysílací stanice v Hamburku. A aby toho nebylo dost, dokázali pořadatelé v krátké době z toho všeho vytisknout a vydat pěknou barevnou knížku a doprovodit ji veršovaným brundibárovským textem. Prý už je rozebraná, ale já – díky Anke Zimmermannové – která se velkou měrou podílela

na uskutečnění celého toho projektu – jednu mám.

Eva Herrmannová

Našich čtrnáct dní ve východním Německu

Bylo nás deset, Židů, kteří přežili holocaust. Na nádraží v Parchimu nás očekávaly dvě pracovnice nadace Maximilian Kolbe-Werk, Monika Müllerová a Elisabeth Leitnerová, které nás srdečně uvítaly. Byli jsme pozváni do Meklenburska, jehož nejvýznamnější místa jsme v průběhu naší krásné dovolené poznávali. Ubytování jsme byli v objektu vzdělávacího střediska katolické církve Edith-Stein-Haus, kde měl každý svůj samostatný pokoj s koupelnou.

Náš čtrnáctidenní program byl velice bohatý. Monika a Líza nás vozily dvěma minibusy a často s námi chodily i na procházky. Všude jsme se setkávali s příslovečnou německou pořádkumilovností. Všude čisto a bohatá zeleň. První den nás naše průvodkyně provedly po Parchimu a v podvečer jsme navštívili koncert místních sborů v kostele sv. Georga.

Krásný byl výlet do Schwerinu a jeho prohlídka s průvodcem. Město leží na březích jezera a ze všech stran je hezký výhled na panoráma zámku. Vypadá jako z pohádky. Pěkná byla další den také plavba po jezeře Muritz, které je největším vnitrozemským jezerem v Německu. Jeli jsme k němu moderním, čistým a rychlým vlakem do města Waren.

Na začátek našeho pobytu zařadily naše průvodkyně besedu, na níž jsme postupně vyprávěli naše válečné příběhy. Ty ostatně za našeho pobytu v Německu bylo slyšet hodně často, vesměs ve formě vzpomínek a vyprávění.

Jeden celý den jsme strávili v Lübecku, jediném městě, které není součástí Meklenburska. Odborný průvodce nás provedl středem města. Lübeckem protéká řeka Trave, která nabízí i okružní plavbu, ale na to jsme neměli dost času.

Vynahradili jsme si to plavbou po Eldě v Parchimu. Ta sice není tak široká jako Trave, ale za to jsme byli blíž k chatovým osadám, které lemují její břehy. Posádka nám připravila kávu a zákusky, ty jsme ostatně mívali každý den v našem domově, pokud jsme nebyli někde na výletě. Proti naší budově stál krásný a moderní Domov důchodců. S některými z jeho obyvatel jsme měli možnost mluvit o podmínkách života v tomto zařízení.

V dalších dnech pokračoval program návštěvou města Ludwigslustu a jeho kostela a zámku. Největším zážitkem byla pro

nás cesta k moři. Jeli jsme přes Bad Döberan, Heiligendamm a dojeli do perly Baltu – Kühlungsbornu, kde nás překvapila skupina zpěváků Donských kozáků, kteří přijeli Němcům zazpívat.

Monika a Líza nás jednou míle překvapily plným košem jahod, které nám rozdělily. V závěru pobytu jsme jim vyjádřili poděkování za jejich péči o nás a věnovali jim drobné dárky.

K domu Edith-Stein-Haus patří i krásná zahrada, kde jsme měli několik posezení, dvakrát s grilováním masa a klobás, které předem připravily pracovnice kuchyně a jeden z našich účastníků.

Domů jsme se vrátili odpočiniti a spokojeni. Díky všem, kteří se na této akci podíleli.

Zuzana Skácelová, Havířov

Jeden zápis z dívčího deníku

Jak málo toho po tobě zbylo, človče! Ručník s monogramem H a s přišitou stužkou s číslem U 743.

Transport – a v něm přišel člověk označený číslem 743. Dnes, 10 let po válce, se snažím odpárat tu stužku s číslem (proč vlastně?) – a někdy, uprostřed práce, mi cosi zadrželo ruku. A tak, nežli to dokončím, chci napsat aspoň tuto malou vzpomínku, aby, až vypáru poslední steh z ručníku, poslední stopu existence člověka U 743, zůstalo ještě něco, ještě někdo, kdo občas vzpomene, že kdysi, v těch krutých dobách, přišel do Terezína transport, v něm člověk, a po tom člověku zůstal s největší pravděpodobností pouze jediný svědek jeho někdejšího života: starý prodřený režný ručník.

Člověk číslo U 743 dal své prádlo do terezínské prádelny. Zatoulal se ručník? Nebo si jeho majitel už nestačil vyzvednout své prádlo před odjezdem dál? Nevím. O tom ručník mlčí. Říká jen, že čísi ruce kdysi vyšívaly monogram H a přišívaly stužku s číslem, že čísi obličej se do něj kdysi utíral a že doteky onoho člověka se už dávno vyluhovaly nesčetným praním.

Kdo to byl, co se s ním stalo, o tom ručník nehovoří. Nejspíše je mrtev – a mrtvi jsou i ti, kdo by na něj mohli vzpomínat.

Kdykoliv si budu číst ve svém deníku, vzpomenu i na tebe, človče s číslem U 743.

Michaela Vidláková
(Originální zápis mohu doložit)

Židovka z Kufru

Nemám ráda hry o holocaustu a jiné smyšlené příběhy o hrůzách války, ani z ghetta, koncentračních táborů apod. K přiblížení skutečnosti o tom, co bylo, snad stačí pravdivá vyprávění pamětníků. Občas se setkávám se smyšlenými příběhy, téměř pohádkami, např. ve známém filmu *Život je krásný*, který přijímám jen díky skvělým hereckým výkonům.

K těm sice smyšleným, ale umělecky pravdivě znázorněným, patří představení divadla **KUFR – Židovka aneb žonglování se životem**. Námět, text a režie je dílem mladé talentované autorky Adély Kratochvílové, která v této podivuhodné inscenaci společně s herečkou Dášou Trávníkovou a za hudební spolupráce s Lubomírem Pokludou také hraje.

Základní osou hry je příběh židovské dívky, transportované do Terezína a později do Osvětimi. Mladá dívka vzpomíná na svůj předválečný život a z bídne vězeňské současnosti uniká do světa představ. Činí tak pomocí své panenky, která ve hře někdy oživne. Ta si s dívkou hraje, žongluje, a stává se symbolem někdejší svobody. Ve hře se setkáváme i s některými historickými elementy, například s faraonem nebo s postavami, které připomínají křížáky.

Divadlo KUFR je velmi aktivní, působilo např. už i v Mexiku a v Arménii. Do Řezna, kde jsem je viděla, soubor pozvali místní občané. Předvedl tam celkem osm představení, šest pro školy a dvě veřejná. Herci se setkali s velkým úspěchem, zájem o představení byl ohromný.

Inscenace vznikla za podpory Vzdělávacího kulturního centra Židovského muzea v Praze, pobočka Brno, Statutárního města Brna – odboru kultury, Nadace pro oběti holocaustu a The Rotschild Foundation Europe.

Evelina Merová

Jsmo opravdu v schengenském prostoru?

Dne 18. srpna letošního roku jsme cestovali, Artur Radvanský a já, z Volar do nedaleké německé Haidmühle, kde se konal česko-německý tábor mládeže, a my tam jeli pohovořit o holocaustu. Vezl nás český řidič v českém osobním autě, spolucestující byla další Češka. Při přejezdu česko-německé hranice jsme si všimli dvou německých policistů u motorek, jeden z nich při spatření našeho auta začal hovořit do vysílačky.

Krátce poté nás předjelo auto německé policie a přimělo nás k zastavení. Dva policisté si nás prohlédli, vybrali od všech čtyř cestujících občanské průkazy, odnesli si je k sobě do auta a potom přišli k našemu autu, nahlíželi do zavazadlového prostoru, nechali vystoupit řidiče, prohlédli vnitřní prostor auta, důkladně prohledali místo pod sedadly, odklopili krytku u vnitřního zámku, nechali si otevřít kryt motoru a kontrolovali číslo motoru, číslo karoserie. Naštvalo mě to a požádala jsem svého spolucestujícího, bývalého vězně koncentračního tábora Osvětim, aby ukázal své vytetované číslo, a ironicky jsem se zeptala policisty, zda bude také toto číslo kontrolovat. Policista se zatvářil nemile, ale v tu chvíli kontrola skončila. Průkazy nám vrátil a my směli jet dál.

Později jsme se dozvěděli, že jsme nebyli zas takovou výjimkou, že toto dělají mnoha českým autům. Že německá pohraniční policie nechává německá auta bez povšimnutí, ale česká často zastavují, nikoliv přímo na hranici, aby se neřeklo, že je kontrolovají. Zato zastavují česká auta hned za hranicí, před nejbližší odbočkou ze silnice vedoucí od hranice.

A tak se ptám, zda platí schengenský prostor jen pro „Herrenvolk“, nebo i pro nás. Pro českého občana je to ponižující, pokud se s ním zachází jako s člověkem nižšího řádu.

Michaela Vidláková

Vážení přátelé!

V časopise Tereziánská iniciativa č. 43 pan Krása z USA psal, že viděl časopis na internetu a že by byl ochoten číst si ho online a ušetřit tak Tereziánské iniciativě na poštovním, kdyby věděl, kdy se tam nové číslo objeví.

Dopis pana Krásy mě inspiroval k tomu, že jsem se o tom bavila se svou matkou, dr. Lieblovou, předsedkyní TI.

Časopis Tereziánské iniciativy je k dispozici na stránkách www.terezinstudies.cz. Po zvolení jazyka (čeština, angličtina nebo němčina) se dostanete na hlavní stránku, kde ve sloupci na levé straně je odkaz na časopis TI. Jsou tam k dispozici všechna vydání od roku 1999. Jakmile vyjde nové číslo, hned je tam umístěno.

Podle Tereziánské iniciativy poslat jeden výtisk časopisu do zahraničí přijde na více než 70 Kč. Takže kdyby někteří lidé souhlasili s tím, že si to přečtou na internetu a případně vytisknou sami, TI by ušetřila.

Myslím, že by rozhodně stálo zato nabídnout čtenářům TI v cizině i v Česku možnost číst si časopis na internetu a ušet-

řit tak Tereziánské iniciativě značnou částku za poštovné. Věřím, že řada čtenářů používá internet i e-mail a že by byli ochotní tento návrh podpořit.

Ráda bych se ujala úkolu elektronicky informovat zájemce, že nové vydání na internetu už „visí“. Takže pokud máte zájem o tuto novou službu a jste ochotní si časopis číst on-line místo v papírové formě, pošlete, prosím, e-mail na adresu TI: terezinskainiciativa@cmail.cz a dejte jim vědět, že Vám už nemusí posílat časopis poštou. Oni mi Vaš e-mail přepošlou a já Vám vždycky pošlu zprávu, že nové číslo TI je už na internetu k dispozici.

Děkuji také panu Krásovi za vynikající podnět!

Rita McLeodová,

členka TI druhé generace, Saskatoon, Kanada, ritamcleod@shaw.ca

Evropské vyznamenání pro Felixe Kolmera

V Paříži se od 30. června do 4. července t.r. konal kongres o akustice, pořádaný Evropskou akustickou asociací (European Acoustics Association – EAA) spolu s Acoustical Society of America a Société Française d'Acoustique, které mají asi 14 000 členů. Jen v EAA je organizováno asi 30 národních akustických společností s 8000 členy.

V roce 2007 se vedení EAA rozhodlo udělovat ceny významným vědeckým pracovníkům, kteří se zasloužili o „prohloubení a rozšíření akustiky v Evropě“. První z těchto cen získali na kongresu v Palais de Congresses, jehož se zúčastnilo 4100 vědců a techniků, prof. ing. Felix Kolmer, DrSc., prof. dr. Andrés Lara-Saenz z Madridu a prof. Paul Francois z Paříže.

Tuto význačnou událost pozorně sledoval francouzský a španělský tisk, český si ji ani nepovšiml, přestože Ministerstvo zahraničních věcí tuto událost považovalo za důležitou i z politického hlediska.

Proto uspořádal velvyslanec ČR Pavel Fischer na počest prof. Kolmera koktejl, jehož se kromě renomovaných evropských vědeckých pracovníků v oboru akustiky zúčastnili též výkonný viceprezident a francouzský viceprezident „Internationales Auschwitz Komitee“ Christoph Heubner z Berlína a Rafael Ezrail z Paříže. Dále bylo na tento večer pozváno asi 30 bývalých francouzských vězňů z Osvětimi, kromě židů také vysocí vojenští činitelé a účastníci francouzského odboje proti nacismu.

Redakce časopisu TI Felixi Kolmerovi k tomuto ocenění srdečně blahopřeje.

DG

S Pavlem Štinglem o dokumentární tvorbě

Filmový dokumentarista Pavel Štingl (1960) je synem členky Terezínské iniciativy Věry Štinglové a patří tedy svým způsobem k nám. A třebaže jeho tvorba je mnohem širší, my ho známe zejména z dokumentů připomínajících židovské osudy za druhé světové války.

*Namátkou připomínám **Tři kamarádky, Čtyři páry bot, O zlém snu, Trosečníci Patrie** a poslední film **Ghetto jménem Baluty**.*

Abychom se o Pavlu Štinglovi a o jeho rozhodnutí věnovat se židovské tematice i o jeho dalších plánech dozvěděli víc, požádali jsme jej o rozhovor:

Vyrostl jsi v rodině Arnsteinových, mezi třemi ženami – maminkou Věrou, tetou Editou a babičkou Vilmou, které na vlastní kůži prožily typický židovský osud. Byly mezi prvními deportovanými do Lodže a později do Osvětimi, kde babiččin život visel na hodně tenkém vlásku, a pak ještě do dalších táborů. Mluvílo se o tom doma? Reflektoval jsi nějak tuto okolnost, hrála nějakou roli v tom, že jsi se těmto tématům začal věnovat?

Pro mě je to spíš objevené téma, a to až mnohem později. Protože u nás v rodině byla spíš snaha vytěsnit minulost, nemluvílo se o ní. Ještě jsem stihl babičku, když o tom začala trochu mluvit, to už mi bylo patnáct a sám jsem se vyptával. Takže vlastně ta první generace si to nesla asi pětadvacet let v sobě. Že bych o tom měl točit filmy, o tom jsem vůbec neuvažoval, protože to po mně ani nikdo nechtěl. Za socialismu se to téma prostě nenosilo. Ale ještě musím říct jednu věc. Já jsem do toho tématu nevstoupil jako do tématu holocaust, já jsem do něj vstoupil, protože to pro mne byly zajímavé příběhy. Určitě to není tak, že bych se rozhodl, že budu dělat holocaust, to určitě ne. Ačkoliv těch titulů už mám víc a skoro by to tak mohlo vypadat. Ale bránil bych se tomu, myslím, že to je téma, na které si nikdo nemůže udělat nějakou firmu a věnovat se tomu pořád, to už by se opakovalo a výsledku by to neprospělo. Aby člověk každý ten příběh zpracoval dobře, tak ho musí brát jako samostatný, a musí přijít na to, jak jej uchopit, jak jej v rámci dokumentárního žánru podat divákovi jako dramatický tvar.

Já samozřejmě zdaleka neznám celou tvou tvorbu, ale měla jsem pocit, že to je to tvoje téma.

To je spíš tím, že to sledujete, ale já jsem udělal něco kolem šedesáti dokumentů, a těchto titulů je mezi nimi tak šest sedm. Není to tak dominantní.

Ještě jedna otázka ve vztahu k rodině – jsi profesionální filmař, dokumentarista, a tvoje matka pracovala jako kameramanka v televizi, takže určitá spojitost tady je. Mohlo to mít vliv na tvé rozhodnutí, jakou profesi si zvolíš?

Máma dělala něco úplně jiného a kameraman taky neovlivňuje volbu námětu, nedovedu si představit, že by máma něco takového dělala. Ale na volbu mé profese to asi vliv mělo, protože jsem se pohyboval v tom prostředí. Ne, že by mě to moc uchvacovalo, protože to, co máma dělala, to byla zoufalá dřina. Když si před časem vytáhla své staré diáře, tak se ukázalo, že udělala asi 1800 pořadů. Něco takového bych nikdy nedělal. Spíš to bude povahová blízkost, snaha pohybovat se v prostře-

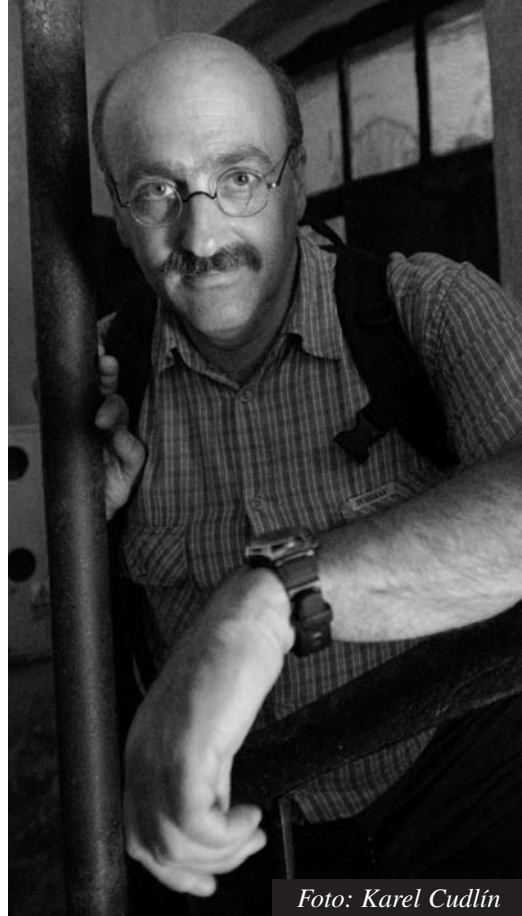

Foto: Karel Cudlín

dích, do nichž chce člověk trochu nahlédnout a mít přitom trochu jiný statut, než jako turista, který jde světem s organizovanou výpravou.

Víme už tedy, že židovská tematika je menší částí tvé tvorby, ale protože se obracíme k naší společnosti, ráda bych věděla, k jakému dalšímu tématu v této oblasti ještě směřuješ, o čem uvažuješ, nebo co dokonce připravuješ? Máš něco v plánu, nebo čekáš na nějakou náhodu?

Já už mám asi rok rozdělané téma, které s tím bezprostředně souvisí, ale holocaust jako takový je v tomto ději „pouze“ rokem nula. Je to téma o německé válečné vědě, o rasové vizi nacistické ideologie. Byla to doména nacistické stranické špičky a SS. Oni v mnoha ohledech vycházeli z podkladů početné skupiny vědců, výjimečných intelektuálů, kteří pro tu ideologii vytvářeli odborný background. Byla to vize příští Říše. A to je strašné téma. Něco už je o něm známo. Ví se, že se rozhodli pro nové uspořádání Evropy, pro novou mapu Evropy, ví se, že naše území a generální gouvěnement Polska měly být součástí centrální Říše, ale už není tak známo, jak tato území měla být osídlena rasově, a co se mělo stát s původním obyvatelstvem, jak to chtěli prakticky udělat. To bych chtěl v tomto filmu otevřít.

To se asi taky průběžně vyvíjelo.

Vyvíjelo, a kuriózní na tom je, že se to vyvíjelo až do konce války, navzdory tomu, že válka už byla prakticky prohraná. Na té vizi pracovali odborníci ještě v roce 1944, dokonce až do roku 1945 stále pracovali na tom, jak bude vypadat příští rasová mapa Evropy, a při tom Rudá armáda už byla na hranici Berlína. A nebyli to nějakí outsideři, byli to skuteční vědci, profesoři. To jsou neuvěřitelné věci, to je nadčasové téma, kam až se dá věda zneužít. Co se může stát, když ideologie dá prostor k tomu, aby někdo začal zcela měnit svět. Mohlo by se zdát, že to byla parta bláznů, ale oni vedli vědecké ústavy, vedli katedry, přednášeli na vysokých školách. A Praha v tom měla naprosto dominantní postavení jako detašované pracoviště pro Východ. Ten film by měl být o tom, co z té Prahy vzešlo, jaké

teoretické představy. Holocaust v tom vlastně nehraje klíčovou roli, o Židech měli jasno od samého počátku, ti už nebyli ani uváděni v učebnicích přírodovědy pro základní školy jako rasa, protože se počítalo s naplněním „konečného řešení“. Týkalo se to hlavně ostatních negermánských méněcenných národností, řešilo se, jak naložit s míšenci. A také postižených lidí, třeba program eutanazie byl už do značné míry realizován. Právě eutanazie a holocaust jsou v tomto tématu především důkazem, že nacisté byli schopni své vize dotáhnout do nepředstavitelných konců. Bez argumentu, kterým je holocaust, by tento námět mohl vypadat jako sci-fi, smyšlenka skupiny šílenců..., jenže oni byli schopni své plány realizovat. Po atentátu na Heydricha se to ještě urychlilo, viděl jsem příkaz okamžitě řešit slovanskou otázku, resp. Otázku „negermánského“ obyvatelstva protektorátu.

Máte přístup k archivním materiálům?

Máme, řada věcí už je známá delší dobu, ale historici byli opatrní. A je i mnoho nových věcí. Zejména je tady řada odborných časopisů díky tomu, že tady Němci měli svá odborná pracoviště, např. Ústav rasové hygieny, rasové biologie, univerzita vedla řadu rasových seminářů. Jenom z těch časopisů se dá vybrat spousta neuvěřitelných materiálů.

Spolupracuješ při tom s historiky?

Samozřejmě. V Ústavu soudobých dějin je například doktor Michal Šimůnek, který napsal naprosto výjimečnou disertační práci, z níž zásadně čerpám, a spolupracují i další významní historici – dr. Pavel Zeman, ředitel Archivu prezidenta republiky, a doc. Alena Míšková z Archivu Akademie věd.

Možná by ses mohl vrátit k filmům se židovskou tematikou, které už jsi udělal. Už víme, že ses nechal oslovit především zajímavými příběhy. Čím jsi začal a které to jsou filmy?

Patří k tomu i Honza Wiener, to je ten film **Čtyři páry bot**. Ten se začal rozvíjet v roce 1995, kdy jsem Jana Wienera potkal. Nebylo to bezprostředně o tématu holocaust, ale hodně se v něm o tom mluví. První snad byl film **Tři kamarádky**, z jejichž natáčení se pak odvinul **Zlý sen**, protože v Izraeli jsem se setkal s Evou Erbenovou. Paralelně vedle toho, ale zcela samostatný, je příběh **Trosečníků Patrie**. Já jsem totiž naprosto náhodným způsobem, když jsem si šel dát ocenit fotoaparát, abych ho mohl pojištit, potkal pana Bora, který tenkrát skupinu Patria vedl a organizoval ta vzpomínková setkání. Ten mi celý ten příběh asi za dvacet minut řekl, a až za další tři roky z toho vznikl film. Jezdili jsme po Izraeli a po mnoha dalších místech, byla to velká práce. Já osobně považuji Patrii za nejlepší z těch filmů. To je obrovský příběh, a navíc skupinový. Potom přišla Lodž.

První byly asi Tři kamarádky?

Z Tří kamarádek mám trochu špatný pocit. Jsou to tři úžasné příběhy, jeden vedle druhého na román, ale já jsem tenkrát ten film nějak špatně uchopil. Ono totiž v žádném případě nelze překročit film Šoa, a ty přímočaré výpovědi do kamery, v ploše, to má cenu, až když je z toho takovýhle ofenzivní obraz. Ale já jsem tehdy ještě nebyl tak zkušený, dneska vím, že jsem tam měl dát víc stylizace. Někteří lidé jsou velmi charismatičtí, jako třeba Honza Wiener, ale někdo jiný, zejména když vypráví po šedesáti letech, a není zvyklý mluvit před kamerou.... A to je situace, kdy je třeba tomu pomoci, a já jsem tenkrát nechal na sebe působit jenom ty příběhy, které byly samozřejmě úžasné. Dneska si myslím, že jsem na to měl jít trochu jinak. Dneska už jsem opatrnější, nenechám působit jen samotný příběh, ale až když k němu

najdu ten správný klíč. To bylo třeba v případě Evy Erbenové – O zlém snu, tam to byla ta stylizace pro děti, a v případě Patrie ta rekonstruovaná cesta, natočená formou pseudoarchivních materiálů na černobílý film. A do Balut bych už rozhodně nešel jenom na základě výpovědi, pro mě byla ta Lodž zajímavá zejména v tom nadčasovém pohledu.

To se stalo tím, že jsi do Lodže jel?

To bylo samozřejmě tím, že jsem to tam viděl a poznal. O těch příbězích jsem pochopitelně věděl, ale nebyl to pro mě impuls k tomu, abych natočil film. Dneska, když už jsem tím prošel, mám těch impulsů víc. Napadají mě dokonce ještě jiné náměty, které by se tam daly točit. To už by ovšem patřilo spíš Polákům, jenže ti by zas takový film, jako jsem natočil já, asi neudělali dostatečně kriticky. Ještě je tam ale nenatočený neskutečný příběh Chaima Rumkovského, prezese, židovského staršího, který řídil ghetto, pasoval se do role jakéhosi Pánaboha a pak zmizel. Nebo je tam velice zajímavý příběh kroniky ghetta, tím spíše, že se na ní podílel pražský novinář Oskar Singer.

Ke jsi na tuhle profesi studoval?

Studoval jsem na FAMU a vybral jsem si rovnou dokument. Musím přiznat, že když jsem začal studovat, tak mě máma od toho zrazovala. On to nebyl snadný život, máma mě varovala, propadneš tomu jako já, budeš pořád někde šílet a nebudeš mít žádný soukromý život. Já jsem se rozhodl hlavně proto, že jsem předtím hodně fotil. Šel jsem k Jánů Šmokovi, ten vedl katedru fotografie na FAMU a dodneška je uznáván jako výjimečný teoretik, a měl taky výbornou metodiku na mimoškolní výuku. Založil takovou školičku pro neprofesionální fotografy. Lidé mu tam nosili veliké umění a já tam nosil ty své fotočky. Hodně jsem se tam naučil, ale bylo jasné, že mně to fotí jinak. Daleko víc mě vzrušovala epika fotky než vnitřní výtvarné vztahy. To mě pak dovedlo k tomu dokumentu.

Je při tom natáčení víc práce s filmem nebo se sháněním sponzorů a peněz?

Dneska je to úplně jiné, dřív se to téměř nedalo dělat jinak než v politických strukturách. Pak v šedesátých letech se to trochu nadechlo, a pak to zase splasklo. A když přišel rok 1989..., musím říct, že prožít jako dokumentarista léta 1989 až tak 1997, to je dar, ta byla naprostá senzace. Tenkrát se lidi v televizi dívali na všechno. Kamkoli se mohlo jet, televize ještě nebyla přebyrokratizovaná, byla silná a nebyla manipulovaná všemi politickými strukturami jako dneska. Mohl jsem přinést třeba takový námět, o jakých mluvíme, a za 14 dní ho dělat. Když si pomyslí, že jsem mohl realizovat projekt Patria, se kterým jsem projel deset zemí a mezitím hledal tři týdny pamětníky v Izraeli! Dneska bych strávil dva roky bojem s byrokracií a sháněním grantů. Ta doba byla skvělá. Nicméně dneska se dá taky dělat, tahle doba má mnohem větší možnosti, člověk může čerpat z finančních zdrojů úplně jinde než dřív. Ale ta byrokracie, která je s tím spojená, se dá vyjádřit tím, že já vlastně úřaduju na plný úvazek a film si dělám po večerech. Ale nemusím dělat jenom film, mě strašně baví taky výstavy. Mně je jedno, jestli divák sedí v kině a kouká na plátno, nebo kouká doma na televizi, nebo prochází výstavou a je pocitově elementem toho dění, které se multimediálně odehrává okolo.

S tebou by se dalo pokračovat ještě hodně dlouho, třeba o tvém filmu a výstavě v Lidicích. Možná, že bys nám o tom mohl někdy napsat do našeho časopisu.

Velice Ti děkuji.

S Pavlem Štinglem hovořila Anna Lorencová

O jednom z nás – Jiří Kurt Kotouč

Marie Rút Křížková

Když jsem zvažovala název pro vzpomínku na svého vzácného přítele a spolupracovníka, vytanula mi na mysl jedna z pravidelných rubrik časopisu Vedem, který si v letech 1942–1944 psali třinácti až patnáctiletí chlapečci z Domova I v L 417 terezínského ghetta. Nazvali ji *O jednom z nás*. Dodatečně jsem si uvědomila, jak tento titul koresponduje se současností – vždyť Jirka Kotouč dlouhá léta působil ve vaší Terezínské iniciativě nejen jako člen redakční rady, ale i v jejím předsednictvu. Tak tedy: O jednom z nás.

Ke jménu Kurt se Jirka vrátil v polovině devadesátých let minulého století, když jsme připravovali pro nakladatelství Aventinum knihu *Je mojí vlastní hradba ghetta?* Řekl mi tehdy, že po svých zkušenostech z Osvětlemi se v rámci „odněmčování“ lehkomyslně zbavil jména, které mu rodiče dali do vínku, a že ke jménu Kurt se chce v této knize vrátit. Vzpomíná na jejích stránkách, jak v srpnu 1941 zatkl jeho rodiče gestapo v brněnském bytě. Oba, otec Otto a matka Stella, skončili v plynových komorách.

S Jirkou Kotoučem mě seznámil Zdeněk Ornest na přelomu 60. a 70. let, kdy jsme začali pro Památník Terezín pracovat na knize koncipované z textů časopisu *Vedem*. Tento chlapečský časopis, který „vycházel“ pravidelně každý pátek večer po celé dva roky, inicioval a vedl dnes již světově známý, tehdy patnáctiletý Petr Ginz. Jeho pravou rukou byl Jirka Kotouč, dnes bychom řekli, že s Petrem spolupracoval jako výkonný redaktor. Byl rovněž častým autorem kulturních rubrik a reportáží *Toulky Terezínem*. Mezi prestižní autory patřil rovněž chlapečbásník Hanuš Hachenburg a bratr básníka Jiřího Ortena Zdeněk Ornest. S jejich pozoruhodnými texty a krutým osudem končícím genocidou jsem se seznámila v době, když už jsem sama byla matkou, a všechny tyto chlapce jsem vlastně adoptovala. Kniha, na které jsme pracovali ve třech, nesměla za totality vyjít; zveřejnil ji v roce 1978 v deseti kopiích v samizdatové edici *Kvart Jan Vladislav*. Po pádu totality jsme se dohodli, že pro nakladatelství Aventinum strojepis přepracujeme a obohatíme ho o dětské kresby z terezínského ghetta. V lednu 1990 však tragicky zemřel Zdeněk Ornest, zůstali jsme tudíž jen Jirka a já. V roce 1994 jsme připravili do tisku přepracovanou českou verzi a Jirka začal korigovat německý a anglický překlad, o jehož vydání v USA se zasloužil Jirkův celoživotní obětavý přítel, rovněž autor časopisu *Vedem*, dnes Kanadan Jiří

George Brady. V té době Jirka Kotouč podstoupil operaci prostaty a poté bojoval pět měsíců o život na oddělení ARO v nemocnici Na Františku a posléze Na Bulovce. Tam už jsem ho směla každé odpoledne navštěvovat s korekturami. A byla to právě věrnost odkazu kamarádů z ghetta, která Jirku opět probudila k životu. Do práce na konečné úpravě všech tří verzí knihy *Je mojí vlastní hradba ghetta?* se Jirka ponořil se svou charakteristickou odpovědností, svědomitostí a pečlivostí.

Díky přátelům z Terezínské iniciativy mohl Jirka svá poslední léta života s dialýzou prožít v bezpečí penzionu Charlese Jordana v Praze Holešovicích. Asi by se slušelo napsat: Jirka mi chybí, ale pravda je jiná. Víím, že Jirkova věrnost

a láska k přátelům – živým i mrtvým – neznala hranic. My mu sice už nemůžeme zavolat na pevnou linku, ale on nám volá dál, bez ohledu na čas a prostor. Volá nás, abychom nerezignovali, pokračovali v práci a nedovolili, aby zmařené životy jeho kamarádů z ghetta upadly v zapomnění.

Poprvé jsem se s Kurtem setkal v místě, kde se nikdo z nás neměl octnout. Bylo to v Terezíně v roce 1942, v domově pro mladší chlapce – L 417, na pokoji číslo 1. Tato místnost v bývalé škole byla původně určena pro malou třídu, ale v době, kdy jsme tam byli, se stala domovem pro 40 židovských chlapců ve věku od 13 do 15 let. Naším vedoucím se stal profesor Valtr Eisinger, což bylo naše velké štěstí. Pan profesor organizoval naši výuku (v daných podmínkách ilegální), a současně i náš život mimo školu. Pod jeho vedením jsme v našem domově založili samosprávu a Kurt byl zvolen jejím předsedou. Společně jsme vydávali časopis *Vedem*, který měl dva hlavní editory – Petra Ginze a Kurta Jiřího Kotouče. Kurt

získával zejména příspěvky od ostatních chlapců. Spali jsme vedle sebe a stali se blízkými přáteli. Naše matky, které byly shodou okolností obě vězněny v Ravensbrücku, o našem přátelství nevěděly, ale staly se rovněž blízkými přítelkyněmi.

Po skončení války se naše cesty rozešly, oba jsme se snažili začlenit do normálního života a doplnit si vzdělání, přerušené nacistickou okupací. Já jsem emigroval do Kanady a naše vzájemná komunikace se omezila jen na korespondenci. Kurt zůstal v Československu, a dělal všechno pro to, aby byla zachována vzpomínka na naše přátele, kteří válku nepřežili. Ve spolupráci s Marií Rút Křížkovou a Zdeňkem Ornestem, připravil náš unikátní terezínský časopis *Vedem* k vydání. Tehdejší režim ovšem jeho vydání znemožnil, ale Kurt a jeho spolupracovníci byli stateční a vytrvalí, a podařilo se jim, že alespoň některé části časopisu byly vydány v samizdatové podobě a také v Tigrídvě Svědectví. Politická situace se však postupně zlepšovala, což nám umožnilo i osobní setkávání, a nakonec se nám v roce 1995 společně podařilo připravený text vydat jako velmi krásnou publikaci pod názvem *Je mojí vlastní hradba ghetta?*, která vyšla v češtině, angličtině a němčině. Na jejím základě zpracovala kanadská televize zajímavý pořad „Boys of Terezín“. Před třemi lety zorganizoval Kurt ve spolupráci s Marií Rút Křížkovou putovní výstavu, která přiblížila veřejnosti nejen pozoruhodný časopis *Vedem*, ale i život chlapců v terezínském domově, a úspěšně procestovala mnohými zeměmi světa. V našich životech se mezitím mnohé změnilo. Oba jsme se oženili, měli děti, a vytvořili jsme si vlastní profesní život. Co se však nezměnilo bylo naše přátelství. Kurt mě konečně mohl navštívit v Kanadě. Jeho návštěva a setkání s mou rodinou usnadnila i jeho schopnost komunikovat v angličtině. Díky svým hlubokým znalostem i jeho přirozené empatii se mohl důkladně seznámit a ocenit i různé stránky kanadského života. Jedna věc ho ale přece jen překvapila – přítomnost kolibříků v Ontariu.

Krátce po Kurtově návštěvě mě potkala mimořádná událost. V roce 1999 se v Tokiu objevil kufr mé sestry Hany, která zahynula v Osvětlemi. Od této chvíle začala odysea Hanina kufru – jedna z nejdůležitějších událostí mého života. Kurtova podpora v této situaci byla fantastická, díky naší společné minulosti mi rozuměl a cítil se mnou jako nikdo jiný. Jeho pomoc však byla zároveň i velice praktická. Když se historie Hanina kufru stala tématem nejruznějších rozhovorů, novinových článků, rozhlasových a televizních pořadů, kanadská novinářka celý příběh zpracovala do knižní podoby. V češtině vyšla publikace pod názvem *Hanin kufřík*. Kniha byla přeložena do více než 35 jazyků, zpracována jako divadelní hra a v současné době je připravován i celovečerní film. Kurt na tomto filmu, ještě několik týdnů před svou smrtí spolupracoval. Ve filmu říká: „Jiří Brady je můj nejlepší přítel.“ A tohoto nejlepšího přítele jsem nyní ztratil.

George (Jiří) Brady

Zemřela Anita Franková

Stalo se, co jsme vůbec nečekali, nedokázali si představit, že k tomu jednou musí dojít.

Zemřela Anita Franková, těžko pochopit a smířit se s tím. Při předoperačním vyšetření k banální operaci šedého zákalu jí zjistili těžkou chorobu srdce, které nakonec podlehl.

Její nečekaná smrt zasáhla nejen rodinu, ale i množství přátel. Anita byla naše kamarádka, spolupracovnice, s ní odešlo všechno, co znala a věděla.

A nebylo toho málo. Vždycky si vzpomene na její zvláštní humor, na její schopnost vcítit se do situace druhých, pomoci slovem i skutkem. Její životní zkušenosti jí k tomu dávaly moudrost.

Narodila se jako jediné dítě v harmonické rodině advokáta v Litomyšli. Krásné a šťastné dětství ukončil Mnichov. Rodina se přestěhovala do Prahy, kde ji zastihla okupace se všemi protizidovskými opatřeními, včetně zákazu školní docházky. Místo páté třídy navštěvovala Anita jen ilegální kroužek. Tatínek náhle zemřel.

V létě 1942 byly s maminkou deportovány do Terezína. V dívčím domově 410 se seznámila s děvčaty, s nimiž se pak přátelila celý život. V prosinci 1943 byly obě s maminkou zařazeny do transportu s cílem Osvětim – rodinný tábor.

Koncem července 1944 se dostaly s maminkou do koncentračního tábora Stutthof a poté do jeho pobočného tábora

Gutau. Prožily společně i evakuační pochod vězňů, chatrně oblečené, vysílené. Po delším pochodu se transport vrátil zpět do tábora. Anita onemocněla, a když dostaly pokyn k dalšímu odchodu z tábora, nebyla schopna chůze a s několika málo vězni v táboře s maminkou zůstaly. Esesáci začali zbylé vězně vraždit smrticemi injekcemi, střelbou, a zbytek chtěli umlátit pažbami pušek. Anita s maminkou po několika ranách upadly do bezvědomí. Po útěku esesáků se probraly na sněhu, za tři dny je našla Rudá armáda. Společně s třemi spoluvězeňkyněmi byly odvezeny do nemocnic v Syzrani a Kujbyševu. Domů se vrátila nejprve Anita v listopadu 1945, její maminka až v březnu 1946. Milovaná maminka však zemřela na následky zranění z Gutau již v roce 1950.

Všechny Anitiny vzpomínky a vlastně celý její život byl pevně spojen s maminkou, která jí svou pohotovostí a statečností několikrát zachránila život.

Po návratu se Anitě podařilo dohnat ztracená školní léta, po maturitě vystudovala obor dějepis – archivnictví na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. V roce 1951 se provdala a narodila se její jediná dcera Ela.

Po promoci pracovala několik let ve Státním ústředním archivu jako archivářka. Od 1. října 1969 až do letošního roku byla zaměstnána v Židovském muzeu. Podílela se na vytvoření Dokumentačního střediska, z něhož později vzniklo oddělení holocaustu. Můžeme říci, že počáteční rozčlenění a uspořádání písemného, fotografického a knižního fondu je v této podobě zachováno až do dnešních dnů. Reprezentovala Muzeum při jednáních s médii, byla častým hostem v rozhlasových i televizních pořadech. Podílela se jako kurátorka na přípravě mnoha výstav, které dokumentovaly období šoa.

V poslední době se rozhodla, že skončí práci v oddělení holocaustu, protože si plánovala (citujeme z nedávno dopsané vzpomínky):

„Budu se více věnovat svým přátelům, zajdu občas na nějakou kulturu, dám si do pořádku své věci, přečtu starou maminčinu korespondenci, dokončím rozřídění fotografií. Jsou to krásné plány, snad je splním, moc času mi už asi nezbyvá. Doufám ale, že mi zbývá toho času ještě dost k tomu, abych dohonila, co jsem v rámci plnění samých povinností v životě zameškala, a mohla si i do sytosti užít svoje milované holky – Elinku a Aničku.“

To se jí bohužel nespělnilo.

Anna Hyndráková, Jana Šplíchalová
Foto: Michal Stránský

Bez Anity

Je těžké, nemožné smířit se s tím, že nás Anita opustila. Ještě nedávno jsme spolu stály u stanice tramvaje před kavárnou Mánes, ale Anita do ní nenastoupila, bylo jí líto nedokouřených cigarety. Tak jsem měla ještě možnost chvíli s ní pobýt. Netušila jsem, že je to naposledy.

Vzpomínám na naše setkání: to první bylo asi v létě roku 1934 v tehdy moderním letovisku Staré Splavy. Byly jsme šťastné, hýčkané a asi krásné děti. Dostaly jsme společně první cenu v soutěži krásy.

Pak jsme se nějakou dobu neviděly, Anita žila v Litomyšli, já v Praze.

Příští setkání se uskutečnilo v „kinderheimu“ v Terezíně a to další v Osvětimi-Birkenau. A to nejhorší, v zimě 1944-45 v táboře Gutau v Polsku, kde jsme kopaly hluboké protitankové zákopy. Pak přišla krutá likvidace tábora. Anitu a její maminku praštil esesák několikrát pažbou do hlavy. Obě zůstaly ležet na sněhu těžce zraněné, ale živé. Do tábora se vrátily zubožené a zkrvavené – tam jsme se znovu sešly. Ležela jsem na slámě s omrzlými černými nohama.

Konečně nás v lednu 1945 osvobodila Rudá armáda a zcela nesmyslně nás odvezli do špitálu daleko do vnitrozemí Ruska. Tam jsme se opět musely rozloučit.

Naše příští setkání se uskutečnilo až po dlouhých patnácti letech, když jsem v roce 1960 přijela do Prahy. Zase jsme byly dobré kamarádky. Bylo nám spolu dobře, vždycky jsme si měly o čem povídat a na co vzpomínat. Anita se bála, že z ní bude bezmocná nemocná stařena – v tomto ohledu měla štěstí – ve svých 78 letech působila mladě. Odešla příliš brzy, tragicky, nečekaně.

My, její přátelé, budeme žít dál – smutní a opuštěni – bez Anity.

Evelina Merová
Foto: Židovské muzeum v Praze

Ztratily jsme kamarádku

Letošního 23. července nás postihla velká ztráta. Zemřela **Hedvika Králová**, naše kamarádka, která prošla koncentračními tábory od Terezína, přes Osvětim do Christianstadtu. Svízelným sedmitýdenním pochodem pod dohledem wehrmachtu a SS z Christianstadtu až do Bergen - Belsenu. Tam nás 14. dubna 1945 osvobodila anglická armáda. Po této anabázi nás zbylo jenom několik. Hedvika, rozená Hitzová, byla těžce nemocná a byla proto Červeným křížem evakuována na doléčení do Švédska. Do Čech se vrátila s nadějí na setkání s rodiči a čtyřmi sestřičkami. Z celé sedmičlenné rodiny se však vrátila sama a tatínek. Nikdy se nesmířila se ztrátou rodiny, i když ji později osud obdařil dvěma zdravými syny, vnoučaty i pravnoučaty.

Nás několik, které jsme měly štěstí a válku přežily, se skoro od konce války pravidelně scházíme. Společný osud nás přivedl k opravdovému přátelství, spolu řešíme svoje problémy, radostné i smutné. Tady nám bude Hedvička scházet nejvíc, uměla se s námi radovat, když k tomu byl důvod, ale i vcítit se do zármutku. Když to bylo možné, pomohla skutkem nebo alespoň slovem.

Bude nám chybět.

Hana Kumperová

Rozloučení s Klárou Lavičkovou

Dne 26. května 2008 jsem se společně s přáteli rozloučila s naší milou a dlouholetou přítelkyní paní Klárou Lavičkovou, která by se letos dožila 88 let. Odešla od nás v bolestech a po dlouhém utrpení. Za války prošla utrpením věznění v koncentračním táboře Osvětim. Po osvobození se s elánem zapojila do různých funkcí ve Svazu bojovníků za svobodu v Mostě. Byla mi dobrou přítelkyní a její odchod mě hluboce zarmoutil.

Budeš mi, drahá Klárko, moc chybět. I rodině, kterou jsi velice milovala. Odpočívej však v klidu. Tvůj odchod byl úlevou a vysvobozením z Tvého utrpení.

Kdo jste Klárku znali, vzpomeňte s námi

Erna Chaloupková, Most

POZVÁNKA NA 16. ŘÍJNA

**Ve čtvrtek 16. října tradičně vzpomeneme
na zahájení deportací
a uctíme památku našich příbuzných a blízkých.**

**Delegace členů předsednictva Terezínské iniciativy položí květiny
u pamětní desky u pražského Parkhotelu
a také na Židovském hřbitově v Praze u pomníčku lodžských.**

**Pietní vzpomínka se tentokrát bude konat
v Domově sociální péče na Hagiboru,
zahájení v 15.00 hodin.**

INFORMACE – VZKAZY – VÝZVY – PROSBY

Vážení přátelé, děkuji vám za posílání časopisu, který je velmi zajímavý. Prosím ostatní čtenáře, pomozte mi – hledám Ruth Felix. Neslyšeli jste o ní? Zdravím všechny přátele, kteří si mě ještě pamatují. Všem přeji vše nejlepší.

Ruth Sax (Goldschmiedová), USA

☆☆☆

Pozná se Hanka? Hledám dívku Hanku na levé straně fotografie. Fotografie je z Prahy – Libně z roku 1941. Na pravé straně jsem já, tehdy tříletý.

Jiří Kufa, +420 605 339 513

☆☆☆

Ačkoli na časopis Tereziánské iniciativy pohlížím spíš kriticky, nyní jste mne již dvakrát potěšili uveřejněním vzpomínek Evy Ročkové.

Eva byla mou přítelkyní v Terezíně a ještě v prvních letech po válce v Praze. Vyřídte jí mé pozdravy.

Hana Anděrová-Steindlerová, Praha

☆☆☆

Hledám přeživší, kteří by se ještě mohli upamatovat na tyto osoby a souvislosti.

Charlotta Langová se narodila 4. 10. 1909 v Lipsku v Německu jako dcera Ernsta a Sofie Langových, kteří pocházeli původně z Prahy.

Po smrti rodičů v roce 1918 přišla Charlotta Langová do Prahy, kde ji adoptovali Benedikt a Olga Taussigovi. Benedikt Taussig zemřel 7. 1. 1924, Olga Taussigová byla 10. 6. 1942 deportována z Prahy do Ujazdowa, kde pravděpodobně zahynula.

30. 5. 1931 se Charlotta Taussigová v Praze provdala za katolíka Františka Leiera, který pocházel z Lachova u Teplic nad Metují. Oba žili několik let v Boranovicích u Červeného Kostelce. Toto manželství bylo rozvedeno 29. 10. 1934 v Praze.

4. 7. 1937 se Charlottě narodil syn Antonín, který byl zanesen do matriky Židovské obce Praha. Jako otec byl uveden František Leier.

12. 9. 1942 byli Charlotta a Antonín deportováni transportem Bg do Terezína. Poslední adresa: Boranovice 17, u Červeného Kostelce.

Antonín zemřel v Terezíně 3. 1. 1943 na myocarditis. V úmrtním oznámení je jeho jméno uvedeno jako Anton Lang. Adresa v Terezíně byla L 607, pokoj 111. Jako náboženství bylo u něho uvedeno římskokatolické.

Charlotta Leierová byla 19. 10. 1944 jedním z posledních transportů deportována do Osvětimi, kde pravděpodobně skončila v plynové komoře.

Antonín byl bratrancem mého otce, s nímž se nikdy nepoznal. Doufám, že se ještě někdo může i po tak dlouhé době upamatovat na tyto osoby.

Děkuji za pomoc.

Peter Zimmer, Heuerlingsweg 2c, D-59348 Lüdinghausen, Zimmp@t-online.de

☆☆☆

V pátek 24. října v 19.30 bude v Divadle Komédie (Jungmannova 1, Praha 1) uvedena repríza scénického čtení „Divadelní texty z terezínského ghetta“, které mělo premiéru 18. 6. 2008.

Pamětníci ghetta budou mít vstupenky zadarmo (prosíme, rezervujte si je předem u pokladny: tel.: 224 222 734). Další informace získáte u pokladny nebo na e-mailové adrese: rezervace@prakomdiv.cz nebo na webové stránce <http://www.divadlokomedie.cz>.

Lisa Peschel

☆☆☆

Ještě že člověk neví, co ho čeká

Tak se jmenuje kniha vzpomínek, kterou vydal známý historik, náš člen Toman Brod v nakladatelství Akademie, jež jistě neušla pozornosti našich čtenářů.

Setkala se s náležitou publicitou ve sdělovacích prostředcích a autor sám ji představil v hodinovém pořadu v Českém rozhlase 6 dne 11. srpna t.r. Nám už tedy nezbývá, vzhledem k dlouhé letní pauze, znovu ji na tomto místě připomenout.

E. Š.

Světlý okamžik

Vyskytují se, světlé okamžiky, i v dobách absolutního temna. A ty temné i ve vzácných životních etapách, kdy prožíváme štěstí. Napiši o jednom světlém okamžiku. Když si na něj vzpomenu, mám ze sebe radost, nejmíň takovou, jakou má Jiří Krampol, když čte Aha.

Neplatí-li absolutně, že opravdu vše souvisí se vším, pak alespoň platí, že mnohé souvisí s mnohým. Pokusím se nastínit ony souvislosti co nejsrozumitelněji a nejstručněji.

V roce 1999 nebo 2000 byla ve skupině turistů, s nimiž jsem jel do Terezína, i mladá kalifornská designérka a fotografka Corrie. Křesťanka s velkým zájmem o holocaust a zachované či restituované židovské památky. Po návštěvě Osvětimi jsme v roce 2001 objížďdli příslušná města, Kolín, Třebíč, Mikulov atd. až do 11. 9. Teroristický útok na newyorská dvojčata způsobil, že Corrie odletěla spěšně domů. Od té doby jsme se vícekrát setkali, v Praze i v Kalifornii a naše přátelství trvá. Corrie pracuje jako sekretářka pro židovskou psychoterapeutku Naomi, která je také literárně činná. Corriinou zásluhou mám Naomin dvojsvazek povídek (i s krásným věnováním) MY GRANDFATHER'S BLESSINGS (DĚDEČKOVA POŽEHNÁNÍ). (Naomin dědeček byl ortodoxní rabín.) Povídkami jsou vlastně příběhy Naominých pacientů. Buď se zčistajasna dozvěděli ošklivou zprávu, že mají zhoubný rakovinový nádor, nebo se už podrobili některé z terapií, případně operaci, a potřebovali psychoterapeutovu pomoc. Jeden z příběhů mi zejména utkvěl v paměti. Při vzpomínce na něj se mi i dnes stáhne hrdlo a do očí mi vhrknou slzy.

V roce 2001 jsem doprovázel do Terezína a později i do Osvětimi mladou norskou křesťanku Judith. I ona měla upřímný zájem o šoa a navíc se rozhodla o tématu své diplomové práce při studiu historie: terezínské ghetto. I s Judith jsme se poté vícekrát setkali a i toto přátelství trvá. V roce 2002 uspořádala Judith s manželem Viggem první seminář v Norsku tohoto druhu: náš včerejší a dnešní svět: ANTISEMITISMUS, FUNDAMENTALISMUS, HOLOCAUST. Bylo mi svěřeno hlavní vystoupení. V obrovské aule gymnázia v Borre na jihu Norska seděli a postávali posluchači i na schodech. Mezi návštěvníky byla i Judithina přítelkyně Eli. Večer poté uspořádala pro přátele slavnostní večeři ve své krásné vile.

Když jsme po večeři seděli v prostorném obýváku u kávy a koňaku, vzala mě Eli náhle za ruku. „Pojď, ukáži ti zbytek naší vily.“ Skončili jsme ve třetím podlaží na balkoně. Pod námi ležela sněhem pokrytá velká zahrada. „To je můj koníček a moje velká pýcha,“ ukázala Eli na zahradu pod námi. „A já se jí teď musím vzdát. Vila už má svého kupce a my se brzy odstěhujeme do daleko menší vily s titěrnou zahrádkou. Já už na tu velkou nestačím. Před půl rokem jsem se podrobila operaci. Odoperovali mi pravý prs, kde jsem měla zhoubný nádor, ale i s velkou částí svalu pravého ramene, a paži mám slabou a bez síly.“ Věděl jsem, že Norové jsou přímí a bezprostřední a že dovedou otevřeně hovořit o věcech, jež jsou obvykle tabu. Stál jsem jako opařený, lépe řečeno přimražený s ohledem na panující mráz, neschopný přiměřené reakce. Jestliže ženu postihne takováto hrůzná operace, svěří se své rodině a nanejvýš nejbližším přítelkyním. Bylo mi jasné, že se ode mne očekává víc než jen obvyklé: „To mne mrzí, to je mi líto.“ Horečně jsem přemýšlel, jak splnit očekávání, že se zmožu na nějakou moudrou a nevšední reakci. A náhle mi to došlo.

„Tady je pekelná zima (podivné spojení protikladů), Eli, pojďme dovnitř a já ti budu něco vyprávět.“ Eli svolala ostatní hosty, bavící se v hloučcích: „Pojďte sem, Pavel nám něco poví.“

Začal jsem vyprávět zmíněnou povídku z Naomina dvojsvazku, jak nejlépe jsem si dovedl vybavit původní vyprávění. „V Naomině ordinaci se jednou objevila Esther, mladá žena, proslulá svou nevšední krásou, fyzickou i krásou ducha. Zúčastňovala se každé kulturní události v San Francisku a byla „královnou“ všech párty intelektuální elity města. Přišla proto, že objevila na pravém nadru podezřelou bulku. Podrobila se nejprve radioterapii a poté i náročné, svízelné a vyčerpávající chemoterapii. Zejména během chemoterapie byla v Naomině ordinaci častým hostem. Náhle však přestala docházet a její absence trvala asi dva roky. Žádná z terapií nezabrala a nakonec došlo k mamektomii. Chirurgický zásah Esther úplně změnil. Stáhla se do sebe, cítila se znetvořená, téměř nevycházela z bytu. Náhle se dostavila do Naominy ordinace. S úsměvem na tváři z ní vyzařovala radost ze života. „Seznámila jsem se s mladým malířem Henrym a před měsícem jsme se vzali. A já jsem ta nejšťastnější žena na světě,“ vysypala ze sebe jakoby jedním dechem. „A já vám, Naomi, něco ukážu.“ A svlékla se do kalhotek. Celé tělo měla pomalováno krásnými květinami, motýli, rajkami a kolibříky. A na jizvě po pravém nadru stálo: Ta nejkrásnější věc na světě může být jen jedna.

Eli i manžel mě objali. Eli nebyla schopná slova, jen oči jí plavaly v slzách. „Ani nevíš, co ohromného jsi pro Eli a pro nás oba udělal,“ řekl mi manžel.

Světlý okamžik.

Pavel Stránský

**Terezínská
iniciativa**

Vydává Terezínská iniciativa, Jáchymova 3, Praha 1. Tel./fax: 222 310 681, e-mail: terezinskainiciativa@gmail.com

Redakční rada: E. Fantová, D. Grozdanovičová, B. Guttmanová, A. Lorencová, M. Stránský, E. Štichová

Bankovní účty: v Kč: 59433011/0100, v EUR: 342781234555011/0100, v USD: 348331234555011/0100

Číslo 44 vyšlo v říjnu 2008.

MK ČR E 10779